

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра цивільного права і процесу

Богомаз Назар Андрійович

Застава як вид забезпечення виконання договірних зобов'язань

Спеціальність: 8.03040101 – Правознавство
Магістерська програма – Правознавство

Магістерська робота

Виконав студент групи ПРм-21
Богомаз Н.А.

Науковий керівник:
д.ю.н., доцент, І.Р. Калаур

Магістерську роботу допущено
До захисту:

«___» _____ 20__р.

Завідувач кафедри І.Р. Калаур

Тернопіль - 2017

РЕЗЮМЕ

Дипломна робота містить 92 сторінки, список використаних джерел 61 найменування.

Мета дипломної роботи: полягає в дослідженні поняття та видів застави у цивільному законодавстві.

Об'єктом дослідження є: суспільні відносини, пов'язані з застосуванням застави як виду забезпечення зобов'язань.

Предметом дослідження є: норми вітчизняного і зарубіжного цивільного права, які регулюють відносини застави, наукові дослідження з даної проблематики та судова практика.

Одержані висновки та їх новизна: Дипломна робота є комплексним дослідженням теоретичного характеру, присвяченим питанням застосування застави як виду забезпечення зобов'язань у цивільному праві.

Ключові слова: зобов'язання, застава, кредитор, боржник.

RESUME

Thesis contains 92 pages, list of sources with 61 titles.

The aim of the thesis: is to study the concept and the types of collateral in civil law.

Object is the current: public relations related to the use of collateral as a form of obligations.

The subject of research: standards of domestic and foreign civil law governing relations bail, the research on this subject and Litigation.

The resulting conclusions and innovation: Thesis is a comprehensive research of theoretical devoted to the question of bail as a form of obligations in civil law.

Keywords: commitment, pledge, creditor, debtor.

АНОТАЦІЯ

Богомаз А.В. Застава як вид забезпечення виконання договірних зобов'язань. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» за спеціальністю 8.03040101 – Правознавство – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2017.

У першому розділі дипломної роботи автор розкриває поняття видів забезпечення зобов'язання, характеризує їх ознаки та особливості.

Другий розділ роботи присвячений дослідженню етапів становлення та розвитку інституту застави. Також автором досліджується поняття заставного правовідношення.

У третьому розділі характеризуються поняття застави, визначається зміст договору застави. Окрема увага присвячена дослідженню іпотеки та закладу як видів застави.

ANNOTATION

Bogomaz A.V. Pledge as a kind of contract enforcement.- Manuscript.

Research on education and qualification of «Master» specialty 8.03040101 - Law - Ternopil National Economic University, Ternopil, 2017.

The first section of the thesis the author reveals the notion types of support obligations, describes their characteristics and features.

The second section is devoted to research and development stages of bail. Also, the author examines the concept of collateral relationship.

The third section characterized by the notion of collateral is determined by the content of the pledge agreement. Special attention is devoted to research and mortgage institutions as collateral types.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Поняття та система забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань	
1.1. Загальна характеристика видів забезпечення виконання зобов'язань	8
1.2. Система видів забезпечення виконання зобов'язань	19
Висновки до Розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. Загальна характеристика заставних правовідносин	
2.1. Становлення та розвиток інституту застави у цивільному праві	29
2.2. Правова природа заставного правовідношення	37
Висновки до Розділу 2	46
РОЗДІЛ 3. Застосування застави для забезпечення виконання зобов'язань	
3.1. Поняття та підстави виникнення застави	47
3.2. Договір застави	54
3.3. Класифікація застави в цивільному праві України	68
Висновки до Розділу 3	78
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність теми. Забезпечення зобов'язань є традиційним інститутом цивільного права. Необхідність застосування видів забезпечення зобов'язань у договірній практиці зумовлена тим, що кредитори зацікавлені у належному виконанні зобов'язань, а також у тому, щоб забезпечити собі можливість відшкодування завданих збитків, на відшкодування яких вони мають право у випадку невиконання чи неналежного виконання зобов'язання. Крім того, кредитори зацікавлені ще й тому, щоб спонукати боржника до своєчасного, належного та реального виконання зобов'язання під страхом застосування до нього негативних наслідків у протилежному випадку.

Отже, види забезпечення зобов'язань спрямовані на сприяння стабільності цивільних правовідносин, забезпечення захисту прав та інтересів осіб, які вступають у дані відносини.

Ст. 546 ЦК України передбачає, що виконання зобов'язань може забезпечуватись неустойкою, порукою, гарантією, заставою, при триманням, завдатком. Разом з тим, даний перелік не є вичерпним. Договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язань.

Застава є одним із найбільш застосовуваних на практиці видів забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань. Це пов'язано з тим, що забезпечення вимоги кредитора здійснюється за рахунок наперед виділеного майна, яке забезпечує виключно дану вимогу.

Актуальність дослідження застави у цивільному праві посилюється з вдосконаленням механізму правового регулювання договірних відносин і, безумовно, підвищенням ефективності застосування видів забезпечення виконання зобов'язань.

Теоретична основа дослідження. Окремі питання, пов'язані із застосуванням застави як виду забезпечення зобов'язань досліджували М. Брагінський, В. Вітрянський, Б. Гонгало, О. Кізлова, О. Коцюрuba, У. Кубара, О. Шишката інші науковці.

Мета і завдання дослідження. Мета дипломної роботи полягає в дослідженні поняття та видів застави у цивільному законодавстві.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- охарактеризувати види забезпечення зобов'язань у цивільному законодавстві;
- дослідити етапи розвитку інституту застави;
- визначити поняття та ознаки заставного правовідношення;
- охарактеризувати поняття застави як виду забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань;
- визначити поняття та зміст договору застави;
- проаналізувати окремі види застави.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з застосуванням застави як виду забезпечення зобов'язань.

Предметом дослідження є норми вітчизняного і зарубіжного цивільного права, які регулюють відносини застави, наукові дослідження з даної проблематики та судова практика.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження було застосовано комплекс філософських, загальнонаукових, історико-правових і теоретико-правових підходів, принципів і спеціальних методів пізнання.

Науково-теоретичною базою даної дипломної роботи є теоретичні розробки, праці вітчизняних та зарубіжних вчених-правознавців з питань заставних правовідносин.

Наукова новизна одержаних результатів. Дипломна робота є комплексним дослідженням теоретичного характеру, присвяченим питанням застосування застави як виду забезпечення зобов'язань у цивільному праві.

Положення, які виносяться на захист:

- Заставне правовідношення відрізняється від речового правовідношення тим, що: по-перше, застава не має на меті ні володіння річчю, ні користування нею; по-друге, сторони заставного правовідношення можуть передбачити в договорі застави право користування заставодержателем заставленим майном;
- у договорі застави доцільно передбачити конкретні заходи щодо забезпечення збереження заставленого майна, в тому числі для захисту його від посягань третіх осіб, стихійних лих.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у роботі положення можуть бути використані для подальших наукових досліджень, у правозастосовчій діяльності, а також у навчальному процесі.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювались на XIII Всеукраїнській студентській конференції «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (8 квітня 2016 р., м. Тернопіль). Тези доповіді: «Застава як вид забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань».

Структура дипломної роботи. Структура і обсяг дипломної роботи зумовлені її метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять у собі сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 92 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

1.1. Загальна характеристика видів забезпечення виконання зобов'язань

Забезпечення зобов'язань в науці цивільного права визначається як сукупність взаємопов'язаних норм, які регулюють відносини, пов'язані із наданням кредитору прав на майнові блага боржника або прав вимоги до третіх осіб, у силу застосування певного виду забезпечення зобов'язань.

О.О. Шевалевська визначає види забезпечення виконання зобов'язань як визначені законом або договором забезпечувальні міри майнового характеру, які існують у вигляді акцесорних зобов'язань, які стимулюють боржника до виконання зобов'язання і (або) іншим чином гарантують захист майнового інтересу кредитора у випадку несправності боржника [58, с. 30]

У цивільному праві розроблена система правових засобів, метою якої є забезпечення стабільного становища кредитора в договірних відносинах. За основу видів забезпечення зобов'язань покладені види, розроблені ще в римському цивільному праві. Зокрема, римському праву були відомі такі види забезпечення виконання зобов'язань як застава, завдаток, штрафна стипуляція (неустойка), порука [44, с. 153-154].

У радянський період видами забезпечення виконання зобов'язання вважалася неустойка, застава, завдаток і порука. ЦК УРСР 1963 р. додав до цього переліку і гарантію. В той же час норма ст. 178 ЦК УРСР 1963

р. вважалася імперативною і застосування інших видів забезпечення не передбачалося.

Новий підхід законодавця до інституту забезпечення виконання зобов'язань знайшов своє відображення в ст. 546 ЦК України. Відповідно до даної статті, крім традиційних видів забезпечення, а саме: неустойки, поруки, гарантії, застави, завдатку, притримання, передбачено, що законом і договором можуть бути встановлені й інші види забезпечення виконання зобов'язання.

Варто зазначити, що у більшості випадків сторони виконують взяті на себе договірні зобов'язання належним чином. У випадку, якщо боржник буде ухилятися від виконання зобов'язання, то свій майновий інтерес кредитор може задовольнити з майна, яке належить боржнику. Проте, в окремих випадках майна боржника може не вистачити для задоволення всіх вимог кредитора. У зв'язку з цим кредитори намагаються забезпечити задоволення своїм вимог додатковими засобами – порукою третіх осіб за виконання зобов'язання, відокремлення певної частки майна боржника (застава).

Будь-яке порушення договірних зобов'язань зумовлює настання певних негативних наслідків для кредитора. Матеріальні збитки, заподіяні невиконанням договору боржник, як правило, відшкодує. В той же час за певних обставин навіть відшкодування понесених збитків може не задовольнити інтерес кредитора.

Й.О. Покровський зазначав, що грошове стягнення є прямим задоволенням кредитора лише у тих випадках, де зміст зобов'язання полягає в певній грошовій сумі [45, с. 243].

Б.М. Гонгало зазначає, що неустойка і завдаток спрямовані на стимулювання боржника до виконання своїх обов'язків, порука та банківська гарантія покликані захистити інтереси кредитора у разі

порушення зобов'язання боржником, а застава і притримання виконують і ту, і іншу функції одночасно [11, с. 58-59].

Деякі із видів забезпечення виконання зобов'язань є подібними до інших інститутів цивільного права. Наприклад, неустойка і відшкодування збитків спрямовані на стимулювання боржника до виконання зобов'язання: у цьому полягає превентивна функція відповідальності.

Забезпечувальні властивості правових засобів, які використовуються в договірних відносинах, виявляються в конкретних способах впливу на поведінку контрагента або шляхом отримання задоволення з майна боржника (застава, завдаток, притримання) або через процедуру вилучення належних боржнику коштів. Тим самим кредитор задовольняє свої майнові інтереси, які постраждали внаслідок невиконання договірних зобов'язань.

Види забезпечення виконання зобов'язань по-різному сприяють виконанню зобов'язання, але спільним для них є те, що вони надають кредитору додаткову можливість досягти тієї мети, яка передбачена в укладеному ним договорі. Будь-який вид забезпечення виконання зобов'язання обумовлює виникнення нового зобов'язання між контрагентами, або між кредитором і третьою особою, незалежно від існування основного зобов'язання. І це нове зобов'язання за своєю юридичною природою є додатковим до основного, тобто носить акцесорний характер.

Забезпечення зобов'язань будь-яким із видів, передбачених законодавством, створює зобов'язальне правовідношення між кредитором і боржником (або іншою особою, яка забезпечує зобов'язання боржника) [7, с. 43-47]. Особливий характер забезпечувального зобов'язання полягає у його додатковому характері щодо основного зобов'язання. Як виняток, розглядається гарантія, яка

відповідно до ст. 562 ЦК України є незалежною від основного зобов'язання.

Ще однією спільною для всіх видів забезпечення виконання зобов'язання ознакою є спільність цілей, на досягнення яких спрямовані всі види забезпечення виконання зобов'язань. Основною метою є надання кредитору певних гарантій задоволення його вимог.

У законодавстві виділяються й інші спільні ознаки видів забезпечення зобов'язання.

1) недійсність основного зобов'язання спричиняє недійсність правочину щодо його забезпечення, і навпаки, недійсність правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання не спричиняє недійсність основного зобов'язання (ч. 3 ст. 548 ЦК України).

2) забезпечувальне зобов'язання слідує долі основного зобов'язання при переході прав кредитора до іншої особи, наприклад, при відступленні вимоги за основним зобов'язанням. Такий висновок впливає, зокрема зі змісту ст. 514 ЦК України.

3) припинення основного зобов'язання, як правило, тягне припинення і забезпечувального. Однак з цього правила можливі винятки (наприклад, щодо гарантійного зобов'язання).

4) за загальним правилом підставою виникнення забезпечувального зобов'язання є домовленість сторін про застосування певного виду забезпечення. І тільки щодо неустойки та застави передбачено, що вони можуть встановлюватись безпосередньо законом.

5) правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється у письмовій формі (ч. 1 ст. 547 ЦК України).

Варто зазначити, що забезпечувальні зобов'язання мають і специфічні, притаманні лише їм ознаки.

По-перше, підставою здійснення суб'єктивних прав і виконання суб'єктивних обов'язків у забезпечувальних зобов'язаннях є, крім

договору або нормативного акту, також порушення основного забезпечуваного зобов'язання боржником (винятком є завдаток, що застосовується також і в разі порушення зобов'язання з вини кредитора). Як зазначає В. Ігнатенко, види забезпечення виконання зобов'язань за своєю правовою природою є додатковими зобов'язаннями, які можуть виникнути як з договору, так і з закону, або одностороннього правочину [20, с. 9].

По-друге, забезпечувальні зобов'язання – це односторонні зобов'язання, в яких на стороні кредитора існує право вимоги, а на стороні боржника – певний обов'язок, обумовлений змістом конкретного забезпечувального зобов'язання.

По-третє, на відміну від основних договірних зобов'язань, суб'єктами виконання яких, за загальним правилом є сторони договору, сторони забезпечувальних зобов'язань, залежно від виду забезпечення або завжди співпадають зі сторонами основного зобов'язання (неустойка, завдаток, застава, притримання), або, навпаки, ніколи з ними не співпадають (гарантія, порука, застава майна майновим поручителем).

Мета системи забезпечення виконання зобов'язань – додатково до засобів державно-правового захисту (судового звернення стягнення на майно боржника) забезпечити реальну можливість виконання зобов'язання, що виникло. Слід погодитися з висловленою Д.І. Мейєром думкою про те, що способи забезпечення виконання зобов'язань є штучними прийомами для надання зобов'язальному праву тієї твердості, яка бракує йому по суті [39, с. 523].

Захист порушених прав кредитора завдяки реалізації видів забезпечення виконання зобов'язань є особливим. Саме види забезпечення виконання зобов'язань, здійснюючи захист прав

кредитора при порушенні боржником договору надають кредитору виконання порушеного права.

Види забезпечення виконання зобов'язань залежно від правових підстав поділяються за різними критеріями на певні групи.

Залежно від суб'єктного складу забезпечувальних правовідносин вони поділялися на наступні:

- способи, які можуть бути застосовані у відносинах між будь-якими суб'єктами (неустойка, застава, порука);
- способи, які можуть бути застосовані в зобов'язаннях лише з участю фізичних осіб (завдаток);
- способи, які можуть бути застосовані в зобов'язаннях лише з участю юридичних осіб (гарантія).

Певного поширення набула класифікація, за якою види забезпечення зобов'язання поділяють на речові і зобов'язально-правові [19, с. 69].

Речові види забезпечення зобов'язань дають можливість кредитору, як правило, негайно в повному обсязі поновити порушені майнові права. Так, кредитор, який надав позику під заставу майна, практично збитків не несе, оскільки задовольняє свій інтерес шляхом реалізації застави.

Також розрізняють традиційні і нетрадиційні види забезпечення зобов'язань, використовуючи як критерій їх наявність чи відсутність безпосередньо в діючому законодавстві. До нетрадиційних вони відносять утримання, довірчу передачу позичальником права власності на своє майно кредитору, договір «зворотного» продажу майна із відкладальною умовою, договір купівлі-продажу майна із зобов'язанням зворотного викупу, уступку вимоги, перевід боргу [14, с. 12].

Традиційною у вітчизняній цивілістичній науці є точка зору згідно якої за правовою природою види забезпечення зобов'язань поділяються на:

- а) такі, що є засобами юридичної відповідальності;
- б) такі, що не є засобами юридичної відповідальності.

До першої групи відносяться неустойка і завдаток, до другої – застава та порука [54, с. 783].

Забезпечувальні властивості видів забезпечення виконання зобов'язання знаходять своє відображення в конкретних формах впливу на учасників договірних зобов'язань. Соціальна цінність видів забезпечення виконання зобов'язання полягає перш за все в їх властивості впливати на волю контрагентів шляхом погрози настання негативних наслідків майнового характеру.

Головна мета видів забезпечення виконання зобов'язання – створення таких умов, за яких боржник належним чином виконав би зобов'язання саме в натурі. Забезпечувальні засоби мають метою захистити майнові права кредитора при порушенні зобов'язання (виникненні загрози його порушення) та не допустити настання у нього збитків. Конкретні види забезпечувальних засобів передбачаються законом, договором а також впливають із звичаїв ділового обігу. Види забезпечення виконання зобов'язання зазначаються сторонами в договорі.

Залежно від ступеня досягнення мети гарантування майнового інтересу кредитора виділяє:

- 1) основні способи забезпечення зобов'язань – застава, притримання, гарантія, порука;
- 2) додаткові способи – неустойка, завдаток.

Основні способи забезпечення, в свою чергу, поділяються на:

1. залежно від механізму гарантування майнового інтересу кредитора:

а) способи забезпечення, пов'язані із попереднім виділенням майна боржника (застава, при тримання);

б) способи забезпечення, пов'язані із залученням третіх осіб для належного виконання боржником зобов'язання та гарантування майнового інтересу кредитора (гарантія, порука);

2. залежно від того права, яке надає спосіб забезпечення кредитору:

а) способи, які надають кредитору право вимоги до третьої особи щодо виконання зобов'язання, або особисті способи забезпечення (порука, гарантія);

б) способи, які надають кредитору право задоволення за рахунок майна боржника при невиконанні ним зобов'язання, або майнові способи забезпечення (застава, при тримання).

В. А. Белов поділяє види забезпечення виконання зобов'язань на:

- стимулюючі способи, які забезпечують належне виконання зобов'язання шляхом стимулювання боржника (неустойка, завдаток, обов'язок кредитора стимулювати боржника за належне виконання зобов'язання);
- гарантуючі способи, які забезпечують компенсацію збитків кредитора у випадку порушення боржником зобов'язання шляхом надання кредитору можливості притягнути до відповідальності за порушення не лише боржника, а й третю особу (порука, банківська гарантія, застава майна третьої особи, страхування відповідальності);
- універсальні способи, які забезпечують як належне виконання зобов'язання, так і додаткові гарантії вимог кредитора шляхом стимулювання боржника до належного виконання і надання кредитору можливості задовольнити

власні вимоги за рахунок відокремленого майна боржника (застава та притримання, умовний продаж майна боржника і т.п.) [6, с. 68].

Види забезпечення виконання зобов'язань залежно від підстав класифікації можна поділити на наступні групи:

- 1) за джерелами встановлення:
 - а) передбачені безпосередньо в законі;
 - б) визначені сторонами в договорі;
 - 2) залежно від кількості учасників забезпечувальних правовідносин:
 - а) двосторонні (кредитор, боржник);
 - б) багатосторонні (кредитор, боржник, третя особа — гарант чи поручитель);
 - 3) за структурою забезпечення:
 - а) зобов'язання забезпечується особисто боржником шляхом надання майна (застава, завдаток) чи інших гарантій (неустойка);
 - б) забезпечувальні функції перекладаються на третіх осіб (гаранта, поручителя);
 - 4) залежно від форми встановлення забезпечення:
 - а) проста письмова (неустойка, порука, завдаток, застава, гарантія);
 - б) нотаріальна (застава нерухомості, космічних об'єктів, транспортних засобів);
 - 5) за часом оформлення на такі, які сторони оформили:
 - а) на момент укладання договору;
 - б) в процесі його виконання.
 - б) за ступенем визначеності:
 - а) розмір визначений на момент укладання договору;
 - б) розмір залежить від обсягу і строку невиконання зобов'язання
- [38, с. 54].

Договір про забезпечення виконання зобов'язання може бути оформлений як під час укладання основного договору, так і протягом його дії, якщо, наприклад, у контрагента виникне сумнів, стосовно договірної добросовісності сторони. Наприклад, постачальник, у якого викликає сумнів у платоспроможності замовника, наполягає, щоб зобов'язання щодо своєчасної оплати продукції було забезпечено гарантією вищестоящої організації.

Метою забезпечення зобов'язань є:

- 1) попередити потенційного боржника про негативні наслідки, які можуть настати при вчиненні ним договірного правопорушення;
- 2) поновити порушені права кредитора;
- 3) усунути негативні наслідки, пов'язані із невиконанням зобов'язання.

Види забезпечення зобов'язань передбачають різну ступінь гарантованості інтересів кредитора, оскільки різний правовий механізм їх реалізації при невиконанні боржником своїх зобов'язань.

Незважаючи на те, що види забезпечення виконання зобов'язань є різновидом цивільно-правових зобов'язань, вони мають низку специфічних властивостей. В результаті встановлення таких характерних ознак ми зможемо відмежувати інститути, які зовнішньо схожі на види забезпечення виконання зобов'язань, але ними вважатися не можуть.

По-перше, їх юридична природа виключає можливість самостійного виникнення і існування без головного зобов'язання, яке вони забезпечують.

По-друге, їх виникнення обумовлено або існуванням головного зобов'язання, або є передумовою його виникнення (наявність гарантії чи поруки як умова укладання кредитного договору).

По-третє, види забезпечення виконання зобов'язання надають можливість кредитору задовольнити свої майнові інтереси у випадку невиконання боржником зобов'язання, оскільки у кредитора виникає право речової або зобов'язальної вимоги.

По-четверте, окремі види забезпечення виконання зобов'язань в певних випадках є доказом існування головного зобов'язання і полегшують доказування укладання основного договору (передача завдатку) [38, с. 55-56].

Таким чином, під видами забезпечення виконання зобов'язання необхідно розуміти такий правовий механізм, який надає кредитору передбачені договором додаткові права, загроза реалізації яких примусить боржника виконати договірне зобов'язання належним чином.

Такими додатковими правами кредитор має право скористатися у випадку, коли боржник не виконав зобов'язання в цілому або почав виконувати його неналежним чином чи з порушенням строків виконання.

Види забезпечення виконання зобов'язань повинні відповідати певним вимогам:

- 1) бути здатними попередити невиконання зобов'язання;
- 2) внаслідок їх застосування для боржника повинні настати негативні наслідки майнового характеру. Ці втрати майнового характеру можуть настати для боржника як безпосередньо після невиконання зобов'язання (наприклад, стягнення неустойки, реалізація завдатку), або через деякий час, коли в силу договору відповідальність за невиконання покладається спочатку на третю особу (гаранта, поручителя). В останньому випадку негативні наслідки для боржника настануть після звернення третьої особи до нього з регресним позовом;
- 3) стягнення, до яких вдається кредитор внаслідок невиконання боржником зобов'язання, являють для нього певний інтерес і повністю

або частково компенсують ті втрати, які він поніс у зв'язку з невиконанням основного зобов'язання;

4) стягнення одночасно виконує попереджувальну і виховну функцію, оскільки сигналізує боржнику про негативні наслідки, які настануть при невиконанні ним однорідних зобов'язань;

5) види забезпечення виконання зобов'язань впливають на боржника з моменту укладання договору, а безпосереднє їх застосування пов'язано з невиконанням зобов'язання і з бажанням кредитора реалізувати їх.

1.2. Система видів забезпечення виконання зобов'язань

Ч. 2 ст. 546 ЦК України передбачає, що договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання, крім тих, які передбачені у ч. 1 даної статті (неустойка, порука, гарантія, застава, притримання і завдаток).

Таким чином, можна умовно класифікувати види забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань на три групи:

1. види забезпечення виконання зобов'язань, що передбачені главою 49 ЦК України;
2. види забезпечення виконання зобов'язань, що передбачені іншими нормами цивільного законодавства України;
3. інші види забезпечення виконання зобов'язань, які передбачені договором [51, с. 475].

Одним із нових видів забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань першої групи є право притримання. Притримання полягає у можливості кредитора у разі невиконання боржником у строк зобов'язання перед ним не передавати боржникові річ, якою кредитор

правомірно володіє і яка підлягає передачі боржникові, а також задовольнити свої вимоги з її вартості в порядку, встановленому для звернення стягнення на предмет застави.

До другої групи можна віднести наступні види забезпечення виконання зобов'язань, передбачені законом:

1. субсидіарну відповідальність учасників повного товариства і повних учасників у командитному товаристві;
2. субсидіарну відповідальність держави в особі державного органу управління за зобов'язаннями казенного підприємства;
3. право кредитора, який виконав умови договору, у випадку ухилення сторони від нотаріального посвідчення, вимагати визнання його дійсним;
4. передбачені законом заходи оперативного впливу, головною функцією яких є забезпечення належного виконання зобов'язання [8, с. 481], наприклад, невиконання зустрічного зобов'язання, відмова від прийняття виконання або право продажу чужої речі;
5. передання відступного;
6. відповідальність, яка може бути покладена судом на банк у разі невиконання або неналежного виконання ним платіжного доручення у зв'язку з порушенням правил розрахункових операцій;
7. обов'язок боржника, який прострочив виконання грошового зобов'язання, сплатити три проценти річних від простроченої суми.

Серед нових видів забезпечення виконання зобов'язань до другої групи належить невиконання зустрічного зобов'язання (ст. 538 ЦК України) і відповідальність, яка може бути покладена судом на банк у разі невиконання або неналежного виконання ним платіжного доручення у зв'язку з порушенням правил розрахункових операцій (ст. 1092 ЦК України).

Зустрічним виконанням зобов'язання є виконання свого обов'язку однією з сторін, яке відповідно до договору обумовлене виконанням другою стороною свого обов'язку. У разі невиконання однією із сторін у зобов'язанні свого обов'язку або за наявності очевидних підстав вважати, що вона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі, друга сторона має право зупинити виконання свого обов'язку, відмовитися від його виконання частково або в повному обсязі (п. 3 ст. 538 ЦК України).

До третьої групи, зокрема, належать:

1. субсидіарна відповідальність третьої особи за договором (ст. 619 ЦК України);
2. заздалегідь визначений у господарському зобов'язанні розмір збитків, що підлягають відшкодуванню (ч. 5 ст. 225 ГК України);
3. покладення за договором ризику випадкового знищення та випадкового пошкодження (псування) майна на іншу особу, яка не є власником цього майна (ст. 323 ЦК України);
4. операції РЕПО (купівля/зворотній продаж);
5. страхування ризику невиконання договору;
6. укладення попереднього договору (ст. 635 ЦК України).

У цивільному праві як вид забезпечення виконання зобов'язань можуть використовуватися угоди купівлі-продажу цінних паперів із зобов'язанням зворотного викупу, так звані договори РЕПО. Угода РЕПО – це фінансова операція, за якою одна сторона продає цінні папери іншій стороні і одночасно бере на себе зобов'язання викупити їх у визначений день або на вимогу іншої сторони [35, с. 21-22].

Зобов'язанню на зворотну купівлю відповідає зобов'язання на зворотний продаж, яке бере на себе інша сторона. Причому зворотна купівля цінних паперів здійснюється за ціною, яка відрізняється від ціни первинного продажу. Різниця між цінами і є доходом, який повинна

отримати сторона, що виступила покупцем цінних паперів (продавцем грошових коштів) у першій частині РЕПО.

Операції РЕПО на ринку державних цінних паперів здійснюються на основі типових договорів, укладених між НБУ і первинними дилерами. Первинними дилерами визнаються комерційні банки, з якими НБУ уклав генеральну угоду (договір) і які мають встановлені ліміти на операції з державними цінними паперами.

Угоди продажу із зобов'язанням зворотного викупу в багатьох випадках дають кредитору значно більше гарантій виконання його контрагентом своїх договірних зобов'язань, ніж інші види забезпечення (застава, неустойка, порука тощо). Зокрема, у випадку невиконання або неналежного виконання контрагентом умов договору кредитор звільнений від дотримання довгострокових процедур, необхідних при зверненні стягнення на заставлене майно, від «очікування своєї черги» при недостатчі грошових коштів у боржника або його поручителя та інших умовностей, які багато в чому не відповідають інтересам постраждалої особи.

Для належного забезпечення виконання договірних зобов'язань може використовуватися фідучія. Цей вид був розроблений ще римськими юристами. Він має перспективи широкого застосування у цивільному обороті. Суть даного виду полягає у тому, що боржник з метою забезпечення виконання свого зобов'язання передає у власність кредитора визначене у договорі майно, а останній зобов'язується у випадку належного виконання зобов'язання боржником повернути йому предмет фідучії.

У договорі фідучії необхідно визначити: забезпечуване зобов'язання; предмет фідучії; момент виникнення права власності кредитора на цей предмет; обмеження прав кредитора на розпорядження предметом; порядок утримання і питання збереження

предмета; наслідки втрати і пошкодження предмета; порядок захисту боржником своїх прав на предмет; порядок повернення предмета боржнику при належному виконанні основного зобов'язання; порядок і підстави припинення фідучії; можливість дострокового припинення фідучії; наслідки переведення боргу за зобов'язанням, забезпеченим фідучією [52, с. 18-19].

Досить поширеним в договірній практиці суб'єктів цивільного є використання різних конструкцій попереднього договору як засобу забезпечення виконання зобов'язань. Мова йде про попередні договори купівлі-продажу, цесії, оренди, довірчого управління тощо [12, с. 55].

У зарубіжній практиці поширено страхування від збитку. Таке страхування застосовується до всіх видів майнових збитків. Страхове відшкодування не може перевищувати розмірів прямих збитків, яких зазнав страхувальник. Непрямі збитки вважаються застрахованими, якщо це передбачено договором страхування.

З метою підвищення ефективності застосування страхування як виду забезпечення необхідно враховувати певні умови: ким був укладений договір страхування; чи укладений договір з дотриманням умов дійсності договору; чи відповідає страхова сума сумі фактично укладеного договору; на чию користь укладений договір страхування: на користь страховика або третьої особи – банку. У разі пред'явлення банком позову, який ґрунтується на договорі страхування на користь страховика, банк не може вимагати виплати йому страхового стягнення; чи були страхові платежі сплачені страхувальником в строк і в сумі, передбаченій договором; які умови відмови від сплати страхового відшкодування передбачені договором, і, відповідно, чи були підстави для відмови; чи не сприяли умисні дії страхувальника або банку настанню страхового випадку; чи були дотримані страховиком або його структурним підрозділом, який діє від імені страхової організації, ліміти

страхування відповідальності. Недотримання лімітів, встановлених для підрозділу його головною організацією, дає підстави говорити про перевищення повноважень.

При цьому слід враховувати деякі особливості страхування. По-перше, страхування як нетрадиційний вид забезпечення має різновиди, при виборі яких необхідно враховувати особливості договору. Так, договори купівлі-продажу і поставки можуть бути забезпечені страхуванням комерційних ризиків; договори контрактації сільськогосподарської продукції і форвардні - можуть бути забезпечені шляхом страхування ризику зміни цін реалізації на світовому ринку, а також ризиків, пов'язаних з негативним впливом умов реалізації продукції на внутрішньому і зовнішньому ринку. Договори енергозабезпечення можуть бути забезпечені страхуванням ризику підвищеної небезпеки при експлуатації технічного устаткування, проведенні будівельно-монтажних і пусконаладжувальних робіт і т. ін. По-друге, суб'єкти господарювання з метою забезпечення виконання договорів можуть передбачити в договорі необхідність страхування для контрагента.

Ще одним видом забезпечення виконання зобов'язань є резервування права власності. Суть резервування права власності полягає в тому, що при оплатній передачі товару право власності на переданий товар зберігається за продавцем до тих пір, поки не буде виконане основне зобов'язання покупця з оплати товару і відшкодування збитків, завданих невиконанням чи неналежним виконанням зобов'язання боржником.

При укладенні договору необхідно зазначити в ньому: заборону кредитору розпоряджатися річчю з моменту її передачі покупцю-боржнику; порядок повернення речі кредитору при неналежному виконанні боржником забезпеченого зобов'язання [52, с. 20].

Також як вид забезпечення виконання зобов'язань використовується умовний продаж, тобто договір, укладений з відкладальною умовою. В якості такої умови виступає невиконання боржником зобов'язання сплати грошей за кредитним договором у визначений строк.

У договорі купівлі-продажу з відкладальною умовою слід чітко визначити відкладальні умови, а також засоби доказування їх наявності; обмеження продавця на розпорядження предметом договору купівлі-продажу; порядок утримання і питання збереження предмета договору; порядок заміни і відновлення предмета договору; наслідки втрати чи пошкодження предмета договору; підстави і порядок припинення та розірвання договору [52, с. 20].

Сучасний ускладнений характер окремих цивільно-правових відносин, особливості платіжної системи і торгового обігу, підвищення ролі банківських установ при наданні фінансових послуг у цілому, зумовлюють необхідність дослідження договірної конструкції інституту факторингу.

Основні положення норм, що регулюють відносини фінансування під уступку грошової вимоги, ґрунтуються на світовому досвіді з урахуванням міжнародних правил. Зокрема, Конвенція УНІДРУА з міжнародних факторингових операцій (Оттава, 28 травня 1988 року) регулює контракти про факторингові операції та перехід права вимоги.

Вперше поняття факторингу в законодавстві України з'явилося у ст. 3 ЗУ «Про банки та банківську діяльність», в якій зазначалося, що факторинг – це придбання права вимоги з поставки товарів і надання послуг, прийняття ризику виконання таких вимог та інкасація цих вимог.

ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» відносить факторинг до однієї з операцій з

фінансовими активами, що здійснюється фінансовими установами в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб. А у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Відповідно до ст. 1077 ЦК України за договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити фактору своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника).

Ч. 2 ст. 1077 ЦК України вказує на можливість застосування факторингу у якості забезпечення виконання зобов'язання. Зокрема, клієнт може відступити факторові свою грошову вимогу до боржника з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором.

Предметом договору факторингу може бути право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, яке виникне в майбутньому (майбутня вимога) (ст. 1078 ЦК України).

До передбачених законом, але не вказаних в переліку ч. 1 ст. 546 ЦК України видів забезпечення виконання зобов'язань необхідно віднести міри оперативного впливу.

Під мірами оперативного впливу розуміються такі юридичні засоби правоохоронного характеру, які застосовуються до порушника цивільних прав і обов'язків безпосередньо уповноваженою особою як стороною в цивільному правовідношенні, без звернення за захистом своїх прав до компетентних державних органів [12, с. 418-420].

До них, зокрема, відносяться: одностороння відмова від порушеного іншою стороною договору, право покупця відмовитись від прийняття та

оплати товару, переданого продавцем в асортименті, що не відповідає умова договору купівлі-продажу та ін.

Основними особливостями мір оперативного впливу є те, що перш за все названі міри є заходами правоохоронними. Вони застосовуються уповноваженою особою лише тоді, коли зобов'язана сторона допустила ті або інші порушення, наприклад, не виконала зобов'язання у встановлений термін, ухиляється від виконання тих або інших дій, систематично затримує платежі, неналежно виконує зобов'язання і т. ін.

Важливою гарантією для кредитора є укладення попереднього договору, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку укласти договір в майбутньому на умовах, встановлених попереднім договором. Як правильно вважають деякі автори, попередній договір також є способом забезпечення виконання зобов'язань [8, с. 482].

О. Селівановський визначає наступні вимоги до видів забезпечення виконання зобов'язань на фінансових ринках: 1) простота; 2) оперативність стягнення; 3) надійність; 4) ліквідність; 5) переоцінка; 6) правова визначеність; 7) уніфікація з іншими правопорядками [49, с. 44-45].

Забезпечувальний характер всіх видів забезпечення виконання зобов'язань і їх взаємозв'язок з основним зобов'язанням означають, що договори про їх встановлення повинні мати місце до факту невиконання (неналежного виконання) основного зобов'язання. Інакше вони або трансформуються в операції про відступне, про новацію зобов'язання, про покладання виконання на третю особу, або набувають характеру удаваних операцій зі всіма наслідками.

Висновки до Розділу 1

1. Види забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань – це спеціальні додаткові правові міри, які стабілізують договірні відносини і спрямовані на захист інтересів їх сторін.

2. Метою будь-якого виду забезпечення зобов'язання є спонукання боржника виконати зобов'язання належним чином. Тому від оптимального вибору кредитором виду забезпечення зобов'язання багато в чому буде залежати і поведінка боржника.

3. Використання видів забезпечення виконання зобов'язань:

- призводить до появи акцесорного зобов'язання;
- передбачає можливість настання майнових наслідків;
- майнові наслідки можуть наступити тільки у випадку порушення боржником основного зобов'язання;
- до порушення вид забезпечення зобов'язання проявляє себе або як стимулювання боржника до виконання, або як надання кредитору впевненості у тому, що порушення зобов'язання не призведе до погіршення його майнового стану.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСТАВНИХ ПРАВОВІДНОСИН

2.1. Становлення та розвиток інституту застави у цивільному праві

Розвиток заставного права починається ще з Стародавнього Риму. У римському приватному праві була розроблена ефективна система забезпечення належного виконання цивільних зобов'язань, яка була спрямована на захист інтересів кредитора, а також на стимулювання боржника до виконання зобов'язань.

Договори застави були стародавнім інститутом римського права і як джерело акцесорних прав на чужі речі пройшли у своєму розвитку три основні етапи:

– *fiducia* – за яким товар передавався особі за умови, що після того, як вимоги одержувача товару будуть задоволені, він поверне товар. Сформувавшись у ранньому римському праві, *fiducia* існувала і в класичному праві, згадується навіть у Кодексі Феодосія II;

– *pignus* – застава майна, при якій воно передається заставодавцем заставодержателеві;

– *hypotheca* – застава (в основному нерухомого майна), при якій майно залишалося у володінні боржника. На останньому етапі виникло розуміння про суперечність між єдністю природи заставного права і різноманітністю природи його об'єктів (поняття застава наповнилося необхідними структурними елементами, змістом та обсягом, у яких відповідно позначилися сукупні ознаки, важливі для виникнення поняття) та об'єктивна реальність, яка складає природу обсягу поняття «застава» [25, с. 14].

Застава як забезпечення позики набула особливого поширення з введенням законів, які заборонили продаж у рабство боржника і його сім'ї. До цього часу боржник сам особисто (разом з родиною) був заставою за своїми зобов'язаннями. Після введення заборони продажу в рабство боржника постала необхідність забезпечувати цивільні зобов'язання іншими, не пов'язаними з позбавленням особистої свободи способами. Так, застава з самих початків свого функціонування була пов'язана з особистою свободою і необхідно з неї впливала [57].

Застава у справжньому юридичному значенні виникла тільки в ранній республіканський період і мала форму фідучіарної угоди [43, с. 176]. Ця угода полягала в тому, що боржник передавав шляхом манципації певне майно у власність кредиторів. При цьому, в разі своєчасної сплати боргу таке майно поверталось боржникові. Якщо ж борг не було сплачено, обов'язок за угодою для кредитора припинявся і він ставав остаточним власником речі. Кредитор мав право залишити річ у себе або продати. Якщо ціна проданої речі була більшою, ніж сума боргу, кредитор не був зобов'язаний повернути різницю боржникові. Передаючи річ у власність кредитору та очікуючи, що в разі своєчасної сплати боргу предмет застави буде йому повернуто, боржник виявляв кредиторів довіру (*fides*). Тому цей вид застави відносився до довірчих, тобто фідучіарних угод. Якщо борг було сплачено, а кредитор не бажав повернути річ, то боржник не мав права позову. Лише згодом преторським едиктом йому було надано право особистого позову, звинувачення за яким поряд з матеріальним відшкодуванням накладало на кредитора моральне безчестя - *infamia*. Проте такий захист не полегшував становище боржника, який позбавлявся права власності на предмет застави [42, с. 316].

У зв'язку з розвитком торгового обігу у III ст. до н. е. в Римі виникла нова форма застави, яка називалася *pignus* - ручна застава. При

такій заставі боржник передавав майно без манципації не у власність, а у просте володіння кредитора. Забезпечувальна сила такої застави полягала в тому, що кредитор міг утримувати річ доти, доки борг не буде сплачено. Становище боржника та кредитора при ручній заставі було дещо вигідніше, ніж за фідуціарної угоди. Кредитор мав забезпечений претором інтердиктний захист проти сторонніх осіб, а також проти самого заставодавця. Разом з тим, захист боржника не зазнав значних змін. До того ж, він не мав можливості користуватися земельною ділянкою і отримувати прибуток та сплачувати борг [33, с. 118].

У римському праві застосовувалась також застава майнових прав, складів і магазинів з товарами. Спільним для різних історичних форм застави було те, що основним правом кредитора в разі невиконання зобов'язання був продаж майна, який кредитор міг здійснити після триразового попередження боржника. В окремих випадках кредитор міг залишити річ у себе, але боржник мав право протягом двох років викупити її.

Застава виникала на підставі закону, договору, заповіту або рішення суду. Щодо форми оформлення застави, то після імператорського рескрипту (виданого в період абсолютної монархії) публічна застава, що встановлювалася письмово або у присутності свідків, мала перевагу над не публічною. Сторони також визначали самі, у якій формі - ручної застави чи іпотеки - встановити заставу. Причому, римським правом щодо рухомого та нерухомого майна допускалася і іпотека, і застава [33, с. 119].

Римське право виробило також поняття про випадки припинення застави, а саме:

- а) знищення предмета застави;

б) збіг в одній особі заставного права і права власності на заставлену річ;

в) припинення чи визнання недійсним основного зобов'язання.

На українських землях інститут застави з'явився у VII - VI ст.ст. до н.е. Цей правовий інститут був сформований у Стародавній Греції і перенесений колонізаторами на землі Північного Причорномор'я.

Вперше поняття застави визначене у Руській правді, де застава іменується «закупом». Несплата суми боргу або невиконання зобов'язання давало кредитору право на особу, а не на її майно. Протягом XII - XIII ст.ст., у період феодальної роздрібненості Давньоруської держави, договори купівлі-продажу, застави, дарування, що посвідчувалися грамотами, були досить поширеним явищем.

Інтенсивний розвиток заставного права простежується у Литовських Статутах 1529, 1566, 1588 рр. У зазначених правових джерелах, крім заupu людей (закупом могли стати вільні люди, які могли заставити свою землю і розпоряджатися нею, але несли відповідальність за себе), та застави землі (власник маєтку мав право при фінансовій скруті продати лише третину своєї землі, а інші дві третини повинен був заставити), а також уперше фіксується форма застави – «заставне право» на майно - яку називали «давня», що полягала в передачі заставленої землі заставодержателю спочатку у володіння, а в разі несплати боргу у визначений строк -у власність. Подальший розвиток застави створює «нову» її форму: без передачі заставленого земельного маєтку кредитору і з обов'язковим продажем землі в разі несплати боргу.

Як зазначає Х.В. Майкут застава на нерухоме майно відповідно до Литовських статутів мала місце у двох формах:

1) передача заставленого майна кредитору та надання йому права експлуатації залежних селян за рахунок процентів по договору,

а також права провести цесію – передати права іншому кредитору;

2) застава у формі запису боргів у судові книги без передачі майна кредитору, тобто іпотека [36, с. 69].

У Соборному Уложенні 1649 р. формуються основні норми права застави землі, які стали закономірними у процесі розвитку феодального порядку. За цими нормами права договірні вимоги розповсюджуються вже не на саму особу боржника, а на його землю (заставлене майно обов'язково переходило у власність кредитора) [30, с. 139-140].

Розвиток нових форм застави відбувався дуже повільно, і практично до XV століття немає свідчення про майнову заставу, однак є величезна кількість вказівок на існування особистої застави. До кінця XVIII – початку XIX століття на тих українських землях, що входили до складу Російської імперії і які виявилися в зоні дії російських законів і російського законодавства про заставу. Норми заставного права були значно менш «гнучкими» у порівнянні з виникненням різних видів заставного обтяження. Наприклад, перелік предметів, які могли стати предметом застави із залишенням закладеного майна у заставодержателя, був досить обмеженим [25, с. 16].

Подальший розвиток застави як речового права був перерваний створенням у 1917 році нової правової системи і руйнуванням системи речового права, що існувала раніше, із заборонаю власності приватних осіб на землю, промислові підприємства тощо. Вони вилучалися з цивільного обігу, а отже, не могли бути предметом застави [25, с. 17].

В радянський період заставне право пройшло два етапи розвитку Перший - регулювання застави цивільними республіканськими кодексами, прийнятими у 20-х рр. XX ст., у період НЕПу, коли в цивільному обігу брав участь приватний капітал [32, с. 7]. Другий період - прийняття ЦК УРСР 1963 р.

ЦК 1922 р. передбачав, що в силу застави кредитор (заставодержатель) мав право, в разі невиконання боржником забезпеченої заставою вимоги, отримати переважне перед іншими кредиторами задоволення з цінності заставленого майна. Предметом застави могло бути будь-яке майно, не вилучене з обігу, в тому числі боргові вимоги та право забудови.

Аналогічне визначення застави містилося і у ЦК 1963 р., відповідно до ст. 181 якого передбачалось, що в силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами.

Застава виникає в силу договору чи закону. Заставою може бути забезпечена дійсна вимога. Застава може мати місце також щодо вимог, які можуть виникнути у майбутньому, за умови, якщо є угода сторін про розмір забезпечення заставою таких вимог.

Варто зазначити, що в умовах планової економіки, відсутності комерційного кредитування, накладення штрафів на основні фонди підприємства інститут застави не зазнав потрібного розвитку. Тому в доперебудовний час застава діяла лише номінально. Положення кардинально змінилося з початком реформ кінця 80-х поч. 90-х р. ХХ ст.

Ще одним нормативно-правовим актом, який регулював відносини застави були Основи цивільного законодавства СРСР 1991 р. Відповідно до ч. 4 ст. 68 Основ в силу застави кредитор (заставодержатель) має право, у випадку невиконання боржником забезпеченого заставою зобов'язання, отримати задоволення із вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами. Задоволення вимоги кредитора із вартості заставленого майна здійснюється, якщо

інше не передбачене законодавчими актами, на підставі рішення суду, арбітражного суду.

02.10.1992 р. було прийнято ЗУ «Про заставу», яким визначається поняття та предмет застави, договір застави, порядок звернення стягнення на заставлене майно, а також особливості застави окремих видів майна.

ЦК України присвятив заставі як виду забезпечення зобов'язань ст. ст. 572-593, в яких визначається поняття та підстави виникнення застави, види застави, предмет застави, договір застави, а також підстави припинення застави.

05.06.2003 р. прийнято ЗУ «Про іпотеку», яким визначено поняття іпотеки як виду забезпечення виконання зобов'язань, умови передачі нерухомого майна в іпотеку, оформлення іпотеки, порядок задоволення вимог кредитора за рахунок предмета іпотеки.

ЗУ «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» від 19.06.2003 р. встановлює відносини у системі іпотечного кредитування, а також перетворення платежів за іпотечними активами у виплати за іпотечними сертифікатами із застосуванням механізмів управління майном.

ЗУ «Про іпотечні облігації» від 22.12.2005 р. визначає правові засади емісії та обігу іпотечних облігацій, вимоги до їх іпотечного покриття, а також особливості державного регулювання і нагляду у цій сфері.

Розвиток ринкових відносин неможливий без відповідної правової бази. Через це підвищується роль зобов'язального права, також і такого засобу забезпечення виконання зобов'язань як іпотека. Даний правовий інститут виступає стійкою гарантією реалізації права на задоволення вимог в іпотечних правовідносинах за рахунок його предмета і є дуже

актуальним та значимим у сфері забезпечення виконання зобов'язань [30, с. 138].

Розвиток інституту застави у різних державах мав свої особливості. У Франції заставні операції набули широкого розповсюдження в господарському обороті. Тому французьке законодавство досить детально регламентує право застави. ЦК Франції застава визначається як договір, в силу якого боржник передає певну річ кредитору для забезпечення боргу [18, с. 347-348].

Право Великобританії передбачає дві форми застави, перша з яких називається «пледж» (pledge) - заклад, а друга - «могидж» (mortgage) - іпотека. Відносини, пов'язані з закладом, в Англії регулюються положеннями загального права та Законом про споживчий кредит 1974 року. Заклад - це форма застави, за якої зобов'язання (як правило, грошове) забезпечується рухомим майном, що передається у залежне тримання (bailment) кредитора. Заклад відрізняється від іпотечної застави тим, що при закладі кредитор отримує лише право залежного тримання стосовно заставленого майна [9, с. 560].

Характерна особливість цивільного права США в тому, що воно, на відміну від цивільного права більшості європейських країн, допускає іпотеку рухомих речей. За своєю природою іпотека рухомого майна є ідентичною до іпотеки нерухомого майна. В обох випадках при іпотеці право власності на заставлене майно переходить до заставодержателя, а майно може лишитися у володінні боржника. Саме в моменті переходу права власності та залишенні права володіння іпотека відрізняється від закладу [33, с. 119].

Право США передбачає і поняття «ручної застави», під яким розуміється залежне притримання рухомого майна для забезпечення виконання зобов'язання. Заставодержатель на додачу до права

володіння заставленим майном набуває спеціального речового права на нього.

2.2. Правова природа заставного правовідношення

Основними концепціями щодо визначення правової природи заставного правовідношення були і залишаються: зобов'язальна та речового-правова концепції [13, с. 508].

Заставне правовідношення - це правовідношення, в результаті встановлення якого, кредитор за забезпеченим заставою зобов'язанням (заставодержатель) має переважне право одержати задоволення своєї вимоги з вартості наперед визначеного сторонами майна, що належить заставодавцю, крім винятків, встановленими законом.

В силу застави заставодержатель має право звернути стягнення на заставлене майно, і отримати задоволення своєї вимоги за рахунок цього майна, а заставодавець зобов'язаний надавати вказане в договорі майно в заставу і вживати заходів, які не допускають зниження вартості заставленого майна. Належне виконання основного зобов'язання боржником або заставодавцем (в разі неспівпадання їх в одній особі) припиняє основне зобов'язання. У зв'язку з цим зникає вдаватися до реалізації заставного правовідношення. Таким чином органічно «не складає предмет застави дія боржника або третьої особи заставленого майна, що полягає у виплаті боргу» [11, с. 306]. Виконанням основного зобов'язання боржник (заставодавець - в разі поєднання в одній особі заставодавця і боржника) запобігає здійсненню кредитором права вимагати продажу заставленого майна.

Цінність заставного права для заставодержателя нерозривно пов'язана з його практичною метою і полягає в забезпеченні основного

зобов'язання. Слід зазначити, що право заставодержателя на отримання вартості заставленого майна в межах своїх вимог є істотною ознакою застави, не залежно від виду застави. Якщо виручених сум від реалізації предмета застави, не достатньо для задоволення вимоги кредитора, то в силу додаткової природи заставного правовідношення, у останнього виникає право отримати повне відшкодування за рахунок іншого майна заставодавця. Але при цьому отримання задоволення з вартості іншого, не заставленого майна, не включається в зміст заставного правовідношення, тобто дане право заставодержателя не регулюється договором застави.

Застава, як і інші види забезпечення виконання договірних зобов'язань, має властивість впливати на формування волі боржника виконувати відповідним чином взяте на себе основне зобов'язання, і тим самим забезпечує права вимоги кредитора. Однак при застосуванні будь-якого виду (застава нерухомості, товарів в обороті, заклад тощо), застава надає уповноваженому суб'єкту заставного правовідношення - заставодержателю право звернути стягнення на предмет застави та отримати з його вартості задоволення в разі невиконання боржником забезпеченого заставою зобов'язання. Ні право притримання, ні гарантія, ні порука, тим більше неустойка не надають такого права кредитору.

Єдність інституту застави незалежно від її конкретних видів полягає в сукупності наступних фактів:

- обов'язкове існування основного зобов'язання, з метою забезпечення якого встановлюється заставне правовідношення;
- виділення сторонами заставного правовідносини конкретного майна (майнових прав), що належить заставодавцю;
- передання (прийняття) його в заставу;

- закріплення договором або законом права заставодержателя на отримання задоволення його вимоги за основним зобов'язанням з вартості заставленого майна [15, с. 13].

У разі неспроможності боржника за основним зобов'язанням заставодержатель має право звернути стягнення на предмет застави. У зазначеному випадку починає діяти застава як додатковий (акцесорний) вид забезпечення вимоги заставодержателя – кредитора.

Щодо визначення, чи є заставні правовідносини речовими чи зобов'язальними в науці цивільного права існували різні точки зору. В.І. Синайський відносить заставне право до особливої групи права привласнення, зміст якого зводиться до звернення в свою власність чужої речі або її вартості. При тому, заставне право серед прав привласнення належить до групи прав використовувати вартість речі [50, с. 249].

Є.В. Васьковський виділяв три основних види речових прав: право власності, сервітути і заставу. Він характеризував заставу як право, яке надає своєму володільцю можливість вилучити з речі її майнову цінність [59, с. 198].

Г.Ф. Шершеневич, класифікував речові права на право власності, права на чужі речі, заставу і володіння, вказував деякі особливості, які відрізняють заставу від інших речових прав, і дійшов висновку про те, що «заставне право повинно бути відокремлене» [59, с. 240].

Прихильники речово-правової концепції, бачать в заставному правовідношенні наступні характерні ознаки речового правовідношення, як: «безпосереднє ставлення» заставодержателя до речі, що є предметом застави, право слідування, право переваги, заміність і неподільність заставленого майна до повного виконання боржником зобов'язання за основним договором.

Заставне право істотно відрізняється від речових прав на чужі речі, до яких відносять його більшість прихильників речово-правової концепції. Речові права на чуже майно, як правило, надають право користування чужою річчю, вилучення з неї плодів, інших вигод, дають часткове панування над чужими майном.

У літературі існують різні теорії, які пояснюють природу застави прав. Одна з них розглядає заставу прав як речове право заставодержателя на саму заставлену вимогу. Відповідно до іншої концепції, речове право заставодержателя спрямоване не на саму вимогу, а на предмет боргу. Відповідно до другої точки зору, заставка вимог є, по суті, заставою предмета боргу і породжує щодо нього ті самі юридичні наслідки, що і будь-яка заставка.

Теоретичний висновок є очевидним: при заставі вимог об'єктом застави є не предмет боргу, який на праві власності заставодавцю ще не належить, а саме право заставодавця на цей предмет. Тому заставка вимог не створює речового права [15, с. 24].

Варто розглянути також інші види застави, де в якості предмета застави виступає майно в речовій формі. У речових правовідносинах безпосереднім об'єктом прав і обов'язків є річ. Речові права допускають конструкцію двох видів залежно від того, висувається на перший план їх об'єкт, чи коло зобов'язаних осіб. У зв'язку з цим виділяються дві взаємопов'язані та взаємозалежні сторони, які виражають сутність категорії речових прав, що характеризують: по-перше, міру влади над річчю відносно до всіх суб'єктів, по-друге, міру влади над іншими особами щодо речі. Виходячи з цього, суб'єкту речових правовідносин належить виняткова, не залежна від інших осіб влада над річчю. А інші особи не повинні перешкоджати йому в реалізації даної повної влади щодо речі, яка складає об'єкт речового правовідношення. Проте слід мати на увазі, що виділення цих двох сторін речового права має до

певної міри умовний характер, тому що «будь-яке право існує тільки у відносинах між особою і особою, а не особою і річчю. Тому про ставлення особи до речі можна говорити не в буквальному сенсі, а з певною часткою умовності. Тому коли мова йде про безпосередню владу над річчю, її «слід розуміти не в тому сенсі, ніби уповноважений суб'єкт повинен перебувати у відносинах з річчю; а в тому, що для здійснення свого права на річ він не потребує фактичного посередництва інших осіб [59, с. 200]. У речових правовідносинах інтерес уповноваженої особи задовольняється за рахунок корисних властивостей речей шляхом її безпосередньої взаємодії з річчю. У зобов'язальних правовідносинах інтерес цієї особи може бути задоволений тільки за рахунок певних дій зобов'язаної особи по наданню уповноваженій особі відповідних матеріальних благ [13, с. 88].

Суб'єкт речових правовідносин наділяється певними правомочностями (володіння, користування, розпорядження) щодо об'єкта речових правовідносин, через реалізацію яких здійснюється безпосереднє ставлення до речі. Він ці правомочності здійснює незалежно від інших осіб, за своєю владою і у своїх інтересах. Тому всі інші особи за речовим правом повинні утримуватися від будь-якого впливу на річ і не перешкоджати впливу на неї з боку суб'єкта речового права.

Заставне правовідношення має свої особливості, оскільки заставодержатель наділяється щодо предмета застави правомочностями, характерними для суб'єкта звичайних речових прав. Він не наділяється виключною, безпосередньою, незалежною від усіх третіх осіб владою над заставленим майном, В ході здійснення заставного права йому протистоїть далеко не пасивний у всіх відношеннях суб'єкт заставного правовідношення - заставодавець. Заставодержатель враховує при реалізації належного йому права застави інтереси власника заставленого

майна. При закладі рухоме майно переходить у володіння заставодержателя. При цьому заставодержатель зобов'язаний забезпечити належне збереження прийнятого в заставу майна. До того ж тривалість самого володіння залежить від ходу виконання заставодавцем основного зобов'язання. При виконанні зобов'язання, заставодержатель зобов'язаний повернути предмет застави заставодавцю. Тому володіння і користування річчю при закладі має свої особливості, що відрізняють від правомочностей володіння і користування, що належать власнику. Заставне право не має на меті ні користування, ні володіння річчю, а тільки отримання визначеної вартості закладеного майна. При заставі майна без передання його заставодержателю, предмет застави залишається у заставодавця, який продовжує володіти і користуватися ним, отримувати доходи.

Принципова відмінність між заставним правовідношенням і речовим правовідношенням полягає в наступному. По-перше, застава не має на меті ні володіння річчю, ні користування нею. По-друге, сторони заставного правовідношення можуть передбачити в договорі застави право користування заставодержателем заставленим майном. Але дане володіння не є наслідком виняткової і незалежної влади, якою наділяється володілець речового права. Така влада відсутня у заставодержателя.

Право заставодержателя звернути стягнення на заставлене майно знаходиться в залежності від цілого ряду обставин. Наприклад, незалежна від волі та інтересу заставодержателя підстава - виконання боржником основного зобов'язання припиняє правомочності заставодержателя зі звернення стягнення та реалізації майна. В інших випадках правомочності заставодержателя реалізуються в залежності від наявності ряду юридичних фактів, до числа яких належать: настання строку виконання забезпеченого заставою основного зобов'язання,

невиконання або неналежне виконання його боржником. При цьому юридичне значення має відповідність порушення основного зобов'язання та вартість предмета застави.

Отже, застава наділена певними речове-правовими ознаками, які полягають в тому, що вона тяжіє безпосередньо до майна (предмет застави), становить обтяження останнього і тому розділяє його долю, переходить разом з ним до будь-якого набувача майна. Застава дає кредитору можливість звернутися безпосередньо до обтяженого майна [15, с. 31].

Варто зазначити, що важливою ознакою заставного правовідношення є переважне право заставодержателя. У разі невиконання боржником основного зобов'язання, заставодержатель набуває привілеї, якими не володіють суб'єкти інших зобов'язань, тобто він отримує переважне перед іншими кредиторами заставодавця право задовольнити свої вимоги за рахунок заставленого майна.

Заставне правовідношення розглядається також в площині абсолютних і відносних правовідносин. Підставою поділу правовідносин на абсолютні та відносні є відмінність в їх суб'єктній структурі і в характері особистісних зв'язків, що утворює сутність будь-якого правовідношення. В абсолютних правовідносинах виділяється одна уповноважена особа, якій протистоїть невизначене коло зобов'язаних осіб. У відносних правовідносинах уповноваженій особі протистоять як зобов'язані чітко визначені особи. У межах цієї класифікації заставні правовідносини визначаються як особливі відносні правовідносини. З одного боку, в заставному правовідношенні беруть участь конкретні особи - заставодавець і заставодержатель, між якими існує безпосередній правовий зв'язок. Уповноваженому суб'єкту - заставодержателю протистоїть конкретний учасник правовідносин заставодавець. І заставодержатель і заставодавець-власник є, на відміну

від суб'єктів абсолютних правовідносин, уповноваженими і зобов'язаними одночасно.

При встановленні застави як виду забезпечення зобов'язання застагодержателю надається широке коло повноважень, що сприяє стабільності його становища. До таких правомочностей належить право застагодержателя витребувати заставлене майно з чужого незаконного володіння, в тому числі і з володіння застагодавця.

Застагодержатель, якому надано за умовами договору право користування переданим йому майном, може вимагати від інших осіб, в тому числі від застагодавця, усунення будь-яких порушень його права, навіть, якщо ці порушення не були поєднані з позбавленням володіння.

При визначенні правової природи заставного правовідношення варто розглянути його акцесорних характер. Акцесорне правовідношення розглядається в літературі як додаткове, вторинне або залежне від основного правовідношення.

Акцесорність означає, що заставне правовідношення не може виникнути саме по собі і потребує наявності певної підстави для свого виникнення.

Для виникнення заставного правовідношення необхідне існування основного зобов'язання, з приводу забезпечення якого застава і виникає. Основне зобов'язання може виникнути одночасно з заставним правовідношенням або повинно виникнути пізніше. Головне ж полягає в тому, що сторонами заставного правовідношення має бути чітко сформульовано суть договору, для забезпечення виконання якого застосовується договір застави.

Ознаками акцесорного характеру забезпечувального зобов'язання щодо основного (забезпечуваного) є наступні:

- недійсність основного зобов'язання тягне за собою припинення забезпечувального зобов'язання і, навпаки, недійсність забезпечувального зобов'язання не тягне недійсності основного;
- забезпечувальне зобов'язання наслідуює долю основного зобов'язання при переході прав кредитора іншій особі (наприклад, при відступленні права вимоги за основним зобов'язанням - ст. 516 ЦК);
- припинення основного зобов'язання тягне також припинення забезпечувального.

Коло акцесорних зобов'язань законодавством не визначено. Забезпечення зобов'язань є традиційним інститутом цивільного права, який відповідає усім ознакам акцесорності.

Таким чином, заставне правовідношення є зобов'язальним правовідношенням нетипового характеру. Об'єктом заставного правовідносини, є правомочність заставодержателя отримувати задоволення з вартості заставленого майна в разі невиконання забезпеченого заставою зобов'язання боржником, за допомогою звернення стягнення на заставлене майно. У заставному правовідношенні заставодавець і заставодержатель наділені взаємними правами та обов'язками. Заставодавець надаючи в заставу належне йому майно наділений конкретними правами і обов'язками з користування, збереження та розпорядження щодо цього майна. Заставодержатель зобов'язаний забезпечити збереження переданого йому в заставу майна, при користуванні заставленим майном повинен враховувати інтерес заставодавця.

Висновки до Розділу 2

Застава як вид забезпечення виконання зобов'язань пройшла тривалий шлях свого розвитку. Перші згадки про даний інститут мали місце у римському приватному праві, яке не тільки виробило визначення даного поняття, але й розмежувало певні її види.

У зв'язку зі зміною соціально-економічного становища держав, розвитку правових норм змінювалось розуміння інституту застави, її кваліфікаційні характеристики.

Заставне правовідношення має свої особливості, оскільки застагодержатель наділяється щодо предмета застави правомочностями, характерними для суб'єкта звичайних речових прав.

Принципова відмінність між заставним правовідношенням і речовим правовідношенням полягає в наступному. По-перше, застава не має на меті ні володіння річчю, ні користування нею. По-друге, сторони заставного правовідношення можуть передбачити в договорі застави право користування застагодержателем заставленим майном. Але дане володіння не є наслідком виняткової і незалежної влади, якою наділяється володілець речового права. Така влада відсутня у застагодержателя.

РОЗДІЛ 3

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСТАВИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

3.1. Поняття та підстави виникнення застави

Застава – один із найдавніших способів забезпечення виконання зобов'язань. Мета застави – стимулювати належне виконання зобов'язань. Належне виконання зобов'язань сприяє стабільності становища учасників цивільного обороту.

Відповідно до ст. 572 ЦК України в силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави).

ЗУ «Про заставу» у ст. 1 передбачає, що в силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами.

Заставою може бути забезпечена будь-яка дійсна існуюча або майбутня вимога, що не суперечить законодавству України, зокрема така, що випливає з договору позики, кредиту, купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажу тощо. Якщо відсутнє основне зобов'язання, то у кредитора немає права на переважне задоволення своїх вимог за рахунок заставленого майна. Це пов'язано з тим, що застава є акцесорним зобов'язанням.

Застава може мати місце щодо вимог, які можуть виникнути у майбутньому, за умови, якщо є угода сторін про розмір забезпечення заставою таких вимог. Застава має похідний характер від забезпеченого нею зобов'язання (ст. 3 ЗУ «Про заставу»).

За рахунок заставленого майна заставадержатель має право задовольнити свої вимоги в повному обсязі, що визначається на момент фактичного задоволення, включаючи проценти, відшкодування збитків, завданих прострочкою виконання (а у випадках, передбачених законом чи договором, - неустойку), необхідні витрати на утримання заставленого майна, а також витрати на здійснення забезпеченої заставою вимоги, якщо інше не передбачено договором застави.

За своєю суттю застава має складну теоретичну природу, оскільки вона, по-перше, є видом забезпечення виконання зобов'язань, а по-друге, має зобов'язальну, договірну природу, тому на неї поширюються й положення про зобов'язання та про договори.

Г.В. Шершеневич визначав заставу як право на чужу річ, яке належить довірителю для забезпечення його права вимоги за зобов'язанням і полягає в можливості переважного задоволення із вартості цієї речі [59].

О.Р. Шишка зазначає, що застава – це такий вид (спосіб) забезпечення виконання зобов'язання, який у силу договору, закону або рішення суду наділяє кредитора (заставадержателя) правом у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення вимог (фактичних та майбутніх вимог) за рахунок предмета застави (майно та майнові права, які можуть бути відчужені заставадавцем та на які може бути звернене стягнення, а також майно, яке заставадавець набуде після виникнення застави, якщо це передбачено договором) переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом [60, с. 191].

Застава як забезпечувальний спосіб забезпечення зобов'язань має такі характерні особливості:

- застава виступає як спосіб забезпечення зобов'язання, у разі порушення або невиконання якого кредитор наділений правом за рахунок майна застави відшкодувати свої збитки;
- застава виникає в силу договору, закону або рішення суду, має похідний характер;
- застава дає можливість заставодержателю першочергового задоволення основної вимоги за рахунок заставленого майна перед іншими кредиторами цього боржника;
- застава забезпечує наявність і збереження заставного майна на той момент, коли боржнику треба буде розраховуватися з кредитором;
- застава забезпечує вимоги заставодержателя щодо відшкодування збитків, завданих порушенням основного зобов'язання чи умов договору застави;
- предмет застави, властивості якого не суперечать чинному законодавству, заставодавець визначає самостійно [27, с. 252].

У.М. Кубара виділяє п'ять властивостей права застави:

- 1) матеріальність предмета застави;
- 2) заставне право є правом на чужу річ;
- 3) особливий зміст заставного права, який полягає у певних можливостях для заставодержателя щодо заставленого майна, у своїй «мірі панування» над матеріальною річчю;
- 4) наявність «права слідування», яке полягає у тому, що в разі переходу права власності на заставлене майно від заставодавця до іншої особи, право застави зберігає свою силу;
- 5) всезагальний захист цього права [31, с. 346].

Для застави характерні наступні принципи:

- 1) залежність від основного обов'язку та слідування застави за цим зобов'язанням;
- 2) дійсність застави;
- 3) спеціальний характер;
- 4) визначеність застави;
- 5) змінність предмета застави;
- 6) нерухомість застави;
- 7) гласність заставних відносин;
- 8) пріоритет раніше встановленої застави перед наступними;
- 9) економічність застави тобто зменшення витрат пов'язаних з заставою;
- 10) взаємне забезпечення інтересів заставодавця і заставодержателя при зверненні стягнення на заставлене майно.

Предметом застави може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення. Предметом застави може бути майно, яке заставодавець набуде після виникнення застави (майбутній урожай, приплід худоби тощо).

Існує ряд вимог, які зазвичай пред'являються на практиці до предмета застави. По-перше, майно має бути по можливості високоліквідним. У разі невиконання основного договору позичальником, заставодержатель повинен бути впевнений у швидкій реалізації цього майна. По-друге, коливання цін на заставлене майно повинно бути прогнозованим. Зазвичай банки беруть у заставу майно, яке має тенденцію до зростання ціни на нього або, принаймні, стійку ціну. По-третє, вартість заставленого майна повинна перевищувати суму вимог банку до боржника в повному обсязі. Конкретний розмір вартості заставленого майна визначається за згодою сторін, причому

згодом він може бути переглянутий. По-четверте, банку повинна бути надана можливість здійснення контролю за наявністю і збереженням заставленого майна. Виходячи з цієї вимоги, банки вважають за краще уникати прийняття в заставу сировини і матеріалів в переробці, оскільки в цьому випадку неможливо забезпечувати повноцінний контроль за їх наявністю та зберіганням.

Права заставодержателя (право застави) на річ, яка є предметом застави, поширюються на її приналежності, якщо інше не встановлено договором. Право застави поширюється на плоди, продукцію та доходи, одержані від використання заставленого майна, у випадках, встановлених договором.

Предметом застави не можуть бути:

- культурні цінності, що є об'єктами права державної чи комунальної власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання;
- пам'ятки культурної спадщини, занесені до Переліку пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації;
- вимоги, які мають особистий характер, а також інші вимоги, застава яких заборонена законом.

Предмет застави залишається у заставодавця, якщо інше не встановлено договором або законом. Застава окремих видів майна може бути заборонена або обмежена законом (ст. 576 ЦК України).

Крім того, ст. 4 ЗУ «Про заставу» передбачає, що предметом застави підприємств державної форми власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами, та їх структурних підрозділів, що знаходяться в процесі корпоратизації, можуть бути їх товари в обороті або в переробці.

Застава майна охоплює його приналежності та невіддільні плоди, якщо інше не передбачено законом чи договором. Застава майна може

включати віддільні плоди тільки у випадках, межах та порядку, передбачених законом чи договором.

Застава майна може здійснюватися шляхом передачі товаророзпорядчого документа (коносаменту, складського посвідчення - варанта тощо) кредиторіві.

Застава цінних паперів може здійснюватись шляхом передачі їх заставодержателю або у депозит нотаріальної контори, приватного нотаріуса чи банку (ст. 5 ЗУ «Про заставу»).

Предметом застави може бути також майно, яке належить декільком особам. Особливості такої застави залежать від виду спільної власності. Якщо майно перебуває у спільній сумісній власності, то кожен із учасників такої власності має право вчиняти правочини з передання майна в заставу (якщо інше не передбачене домовленістю сторін), але зробити це він зможе за згодою всіх учасників спільної власності.

Якщо майно перебуває у спільній частковій власності, то враховується та обставина, передається у заставу все майно чи лише частка одного із співвласників. Якщо в заставу передається все майно, то для цього необхідна згода всіх співвласників, оскільки розпорядження майном, яке знаходиться у спільній частковій власності, здійснюється за згодою всіх її учасників. Якщо в заставу передається тільки частка одного із співвласників, то останній може розпорядитись нею тільки після виділення її в натурі [53, с. 351-352].

Тобто до складу майна, яке може бути використане в якості застави, включається все те, що має або повинно мати грошовий еквівалент.

Спірним є питання щодо можливості грошей виступати в якості предмета застави. Одні автори включають гроші до предмета застави без будь-яких обмежень, інші допускають можливість використання

грошей в якості предмета застави, але з певними обмеженнями, а треті категорично заперечують таку можливість.

Предмет застави може бути замінений лише за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено договором або законом.

М.І. Брагінський та В.В. Вітрянський вважають, що гроші можуть бути предметом застави. Разом з тим, застава грошей повинна передбачати їх передання в депозит заставодержателю або третій особі, інакше така застава є нереальною [11, с. 145].

На нашу думку, оскільки завданням застави є забезпечення виконання грошових зобов'язань боржника, а не з забезпеченням грошима зобов'язання передати майно, виконати роботу та ін., то застосування грошей в якості предмета застави є недоцільним.

Застава як спосіб забезпечення зобов'язання:

- 1) є спеціальним способом забезпечення зобов'язання, що встановлюється в момент виникнення зобов'язання;
- 2) має акцесорний (додатковий) характер і залежить від основного зобов'язання;
- 3) супроводжується виділом з майна боржника певної його частини, яка має, перш за все, задовольняти можливі вимоги кредитора, з відстороненням від неї інших можливих кредиторів;
- 4) не є юридичною відповідальністю;
- 5) є забезпеченням виконання зобов'язання шляхом звернення стягнення на майно боржника;
- 6) відноситься до тих забезпечувальних способів, що можуть бути застосовані між будь-якими суб'єктами [16, с. 627].

Значення застави полягає у тому, що:

- вона забезпечує наявність і збереження майна на той момент, коли боржнику треба буде розраховуватися з кредитором. При цьому

вартість заставленого майна буде збільшуватись пропорційно рівню інфляції;

- застава майна боржника забезпечує заставодержателю можливість забезпечення своїх вимог перед за рахунок предмета застави переважно перед іншими кредиторами;
- реальна загроза втратити майно в натурі є хорошим стимулом для боржника виконати свої зобов'язання на виконати свої гарантії належним чином.

3.2. Договір застави

Підставами виникнення застави є закон або договір. Відповідно до ст. 626 ЦК України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Згідно зі ст 585 ЦК України право застави виникає у двох випадках:

1. з моменту укладення договору застави, а у випадках, коли договір підлягає нотаріальному посвідченню, - з моменту його нотаріального посвідчення;
2. якщо предмет застави відповідно до договору або закону повинен перебувати у володінні заставодержателя, то право застави виникає в момент передання йому предмета застави. Якщо таке передання було здійснене до укладення договору застави, право застави виникає з моменту його укладення. Тобто момент виникнення права застави пов'язується з моментом передання предмета застави або з моментом укладення договору застави [16, с. 630].

Сторонами договору застави є застагодержатель та застагодавець. Застагодавцем може бути власник речі або особа, якій належить майнове право, а також особа, якій власник речі або особа, якій належить майнове право, передали річ або майнове право з правом їх застави.

Застава права на чужу річ здійснюється за згодою власника цієї речі, якщо для відчуження цього права відповідно до договору або закону потрібна згода власника (ст. 583 ЦК України).

Особа, якій річ належить на праві господарського відання, має право заставити її без згоди власника, якщо заборона на це не встановлена законом чи іншим нормативно-правовим актом. Нерухоме майно, яке належить підприємству на праві господарського відання, може бути передано в заставу тільки зі згоди власника. Разом з тим, як передбачено у ст. 11 ЗУ «Про заставу» державне підприємство, за яким майно закріплено на праві повного господарського відання, не може передавати у заставу цілісний майновий комплекс підприємства, його структурні підрозділи, будівлі і споруди, застава яких здійснюється з дозволу та на умовах, погоджених з органом, уповноваженим управляти відповідним державним майном. Відкрите акціонерне товариство, створене у процесі корпоратизації, всі акції якого перебувають у державній власності, здійснює заставу належного йому майна за погодженням із органом, який здійснює управління корпоративними правами держави в цьому товаристві у порядку, передбаченому для державних підприємств.

Організації, які володіють майном на праві оперативного управління майном, не можуть бути застагодавцями [13, с. 513-514].

Застагодавцями можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, які є дієздатними.

У випадку, якщо предметом застави є майно, яке належить третій особі, ця особа повинна вчинити правочин від власного імені, а не від імені боржника. Відносини між третьою особою-заставодавцем і боржником за основним зобов'язанням не є заставними, права та обов'язки, які виникають між ними, не входять у зміст заставного правовідношення. Між боржником за основним зобов'язанням і третьою особою, яка заставила своє майно для забезпечення цього зобов'язання, може бути укладений договір, який визначає права третьої особи на отримання відшкодування у випадку звернення стягнення на заставлене майно. При відсутності подібного договору третя особа-заставодавець у випадку звернення стягнення на заставлене майно має право вимагати від боржника відшкодування збитків.

Слід мати на увазі, що третя особа-заставодавець, з метою уникнення звернення стягнення на заставлене майно, може виконати зобов'язання замість боржника. У цьому випадку до третьої особи-заставодавця перейдуть права кредитора за забезпечуваним зобов'язанням [12, с. 101].

Законодавець третю особу-заставодавця іменує «майновим поручителем». Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про іпотеку» майновий поручитель - особа, яка передає в іпотеку нерухоме майно для забезпечення виконання зобов'язання іншої особи-боржника.

Жодних особливостей при зверненні стягнення на таке майно і задоволенні інтересів кредитора закон не встановлює. Майновому поручителю як заставодавцеві ст. 26 ЗУ «Про заставу» надається право в разі невиконання забезпеченого заставою зобов'язання перед заставодержателем виконати зобов'язання з метою запобігання зверненню стягнення на предмет застави. Якщо ж процедура звернення стягнення розпочалася, то до моменту реалізації предмета застави він

має право припинити звернення стягнення на заставлене майно виконанням забезпеченого заставою зобов'язання [47].

Заставодержателем у заставних правовідносинах є кредитор.

Цивільним законодавством визначено права та обов'язки сторін заставного правовідношення. Так, відповідно до ст. 587 ЦК України особа, яка володіє предметом застави, зобов'язана, якщо інше не встановлено договором:

- 1) вживати заходів, необхідних для збереження предмета застави;
- 2) утримувати предмет застави належним чином;
- 3) негайно повідомляти другу сторону договору застави про виникнення загрози знищення або пошкодження предмета застави.

Заставодавець, який володіє предметом застави, у разі втрати, псування, пошкодження або знищення заставленого майна з його вини зобов'язаний замінити або відновити це майно, якщо інше не встановлено договором.

Заставодержатель, який володіє предметом застави, у разі втрати, псування, пошкодження або знищення заставленого майна з його вини зобов'язаний відшкодувати заставодавцю завдані збитки.

Сторона договору, в якій зберігається заставлене майно, зобов'язана його застрахувати. Якщо предмет застави не підлягає обов'язковому страхуванню, він може бути застрахований за згодою сторін на погоджену суму, але не більшу за його ринкову вартість.

Заставодавець має право:

- 1) передати заставлене майно у заставу для забезпечення іншого зобов'язання, якщо це не заборонене попереднім договором застави. Відповідно до ст. 18 ЗУ «Про заставу» Наступні застави вже заставленого майна допускаються в разі, якщо інше не передбачено законом і попередніми договорами застави. Якщо предметом застави стає майно, яке вже є заставним забезпеченням

іншого зобов'язання (боргу), заставне право попереднього заставодержателя (попередніх заставодержателів) зберігає силу. Вимоги заставодержателя, у якого право застави виникло пізніше, задовольняються з вартості предмета застави після повного забезпечення вимог попередніх заставодержателів;

- 2) вимагати дострокового припинення застави у випадку, якщо заставлене майно передано заставодержателю і він грубо порушує свої обов'язки зі зберігання та забезпечення цілісності предмета застави;
- 3) вимагати відшкодування збитків, спричинених повою або частковою втратою чи пошкодженням предмета застави, переданого заставодержателю;
- 4) відмовитись від предмета застави і вимагати відшкодування за його втрату, а у випадках, передбачених договором, - і відшкодування інших збитків, якщо заставлене майно передано заставодержателю, і в результаті пошкодження, за яке заставадавець відповідає, воно змінилось настільки, що не може бути використане за призначенням;
- 5) зарахувати вимогу до заставодержателя про відшкодування збитків, спричинених втратою чи пошкодженням предмета застави, переданого заставадавцю в погашення зобов'язання, забезпеченого заставою;
- 6) замінити предмет застави зі згоди заставодержателя, якщо законом або договором не передбачене інше;
- 7) у розумний строк відновити предмет застави чи замінити його іншим рівноцінним майном, якщо: а) предмет застави втрачений чи пошкоджений, чи право власності на нього припинилось; б) інше не передбачено договором;

- 8) користуватись предметом застави згідно з його призначенням, в тому числі одержувати з нього плоди та доходи, якщо інше не передбачене договором або не впливає із суті застави;
- 9) за згодою заставодержателя розпоряджатися предметом застави шляхом його відчуження, передання в оренду чи безоплатне користування іншій особі, якщо інше не передбачено договором, законом чи не впливає із суті застави;
- 10) розпоряджатись заставленим майном на випадок смерті (заповідати його);
- 11) у будь-який момент до продажу предмету застави припинити звернення стягнення на нього та його реалізацію, виконавши забезпечене заставою зобов'язання або ту його частину, виконання якої прострочено [11, с. 157-158].

Договір застави повинен бути укладений у письмовій формі. Законодавством України передбачено два види письмової форми договору: просту письмову та письмову нотаріально посвідчену.

Відповідно до ст. 13 ЗУ «Про заставу» у випадках, коли предметом застави є нерухоме майно, космічні об'єкти, транспортні засоби, що підлягають державній реєстрації, договір застави повинен бути нотаріально посвідчений на підставі відповідних правовстановлюючих документів. Нотаріальне посвідчення договору застави нерухомого майна, транспортних засобів провадиться за місцезнаходженням (місцем реєстрації) цього майна або за місцезнаходженням (місцем реєстрації) однієї із сторін договору, договору застави космічних об'єктів - за місцем реєстрації цих об'єктів.

Законодавством України може бути передбачено й інші випадки нотаріального посвідчення договору застави.

Угодою сторін може бути передбачено нотаріальне посвідчення договору застави і в тих випадках, коли це є не обов'язковим в силу законодавства України, але на цьому наполягає одна із сторін.

Застава нерухомого майна підлягає державній реєстрації у випадках і в порядку, встановлених законом, застава рухомого майна може бути зареєстрована на підставі заяви заставодержателя або заставодателя із внесенням запису до державного реєстру обтяжень рухомого майна.

Недотримання вимог щодо форми договору застави та його нотаріального посвідчення тягне за собою недійсність договору з наслідками, передбаченими законодавством України.

Для того, щоб договір застави вважався укладеним, сторонам необхідно досягти згоди зі всіх істотних умов договору. Загалом істотними умовами договору є предмет застави і його оцінка; сутність, розмір і термін виконання зобов'язання; умови про те, в якій із сторін, заставодателя або заставодержателя знаходиться закладене майно [28, с. 58].

Як впливає зі змісту ст. 584 ЦК України у договорі застави визначаються:

- суть, розмір і строк виконання зобов'язання, забезпеченого заставою;
- опис предмета застави. Опис предмета застави у договорі застави може бути поданий у загальній формі (вказівка на вид заставленого майна тощо);
- інші умови, погоджені сторонами договору.

Крім вказаних вище умов до змісту договору входять наступні умови:

- оцінка предмету застави, яка здійснюється за домовленістю сторін;

- визначення, в якій зі сторін буде знаходитись заставлене майно;
- сутність забезпеченого заставою зобов'язання. Якщо, наприклад, заставою забезпечується зобов'язання, яке виникло із договору купівлі-продажу, то в договорі про заставу вказується, хто є продавцем, покупцем і що є предметом купівлі-продажу (яка річ продається);
- розмір забезпеченої заставою вимоги (ціна предмета купівлі-продажу при укладенні договору купівлі-продажу. При забезпеченні кредитного зобов'язання, вказується розмір кредиту і відсотків, які повинні бути сплачені за користуванні кредитом).;
- строки виконання зобов'язання, забезпеченого заставою [11, с. 152-153].

У договорі застави сторони визначають широке коло питань, пов'язаних з встановленням прав і обов'язків сторін щодо збереження та утримання заставленого майна під час існування договору застави. Оскільки в заставному праві діє принцип «не вірю особистості, а вірю речі», збереження матеріальної основи існування заставного права кредитора має суттєвий вплив на долю не тільки договору застави, але й кредитного договору. Адже «завдання застави полягає в тому, щоб зберегти предмет застави до того часу, коли борг підлягатиме задоволенню і зробити майбутнє задоволення боргу незалежним від можливості пред'явлення до боржника ще яких-небудь вимог.

У договорі застави доцільно передбачити конкретні заходи щодо забезпечення збереження заставленого майна, в тому числі для захисту його від посягань третіх осіб, вогню, стихійних лих. Якщо імперативними нормами законодавства не встановлено інші правила, сторони в договорі застави повинні передбачити якщо не підвищені, то хоча б необхідні заходи, які відповідають вимогам, які зазвичай пред'являються.

Право застави виникає з моменту укладення договору застави, а у випадках, коли договір підлягає нотаріальному посвідченню, - з моменту його нотаріального посвідчення, крім випадків, установлених законом.

Якщо предмет застави відповідно до договору або закону повинен перебувати у володінні заставодержателя, право застави виникає в момент передання йому предмета застави. Якщо таке передання було здійснене до укладення договору застави, право застави виникає з моменту його укладення.

За рахунок заставленого майна заставодержатель має право задовольнити свої вимоги в повному обсязі, що визначається на момент фактичного задоволення, включаючи проценти, відшкодування збитків, завданих прострочкою виконання (а у випадках, передбачених законом чи договором, - неустойку), необхідні витрати на утримання заставленого майна, а також витрати на здійснення забезпеченої заставою вимоги, якщо інше не передбачено договором застави.

Заставодержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави в разі, якщо в момент настання терміну виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, воно не буде виконано, якщо інше не передбачено законом чи договором.

У разі ліквідації юридичної особи заставидавця заставодержатель набуває право звернення стягнення на заставлене майно незалежно від настання строку виконання зобов'язання, забезпеченого заставою.

При частковому виконанні боржником забезпеченого заставою зобов'язання застава зберігається в початковому обсязі.

Якщо предмет одного договору застави складають дві або більше речей (два чи більше прав), стягнення може бути звернено на всі ці речі (права) або на будь-яку з речей (на будь-яке з прав) за вибором заставодержателя. Якщо заставодержатель зверне стягнення на одну річ

(право), він зберігає право наступного стягнення на інші речі (права), що складають предмет застави.

До третьої особи, яка задовольнила в повному обсязі вимоги заставодержателя, переходить разом з правом вимоги забезпечена нею застава у встановленому законодавством порядку (ст. 20 ЗУ «Про заставу»).

Звернення стягнення на заставлене майно здійснюється за рішенням суду або третейського суду, на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо інше не передбачене законом або договором застави. Звернення стягнення на заставлене майно державного підприємства здійснюється за рішенням суду.

Реалізація заставленого майна, на яке звернено стягнення, провадиться державним виконавцем, приватним виконавцем на підставі виконавчого листа суду або наказу господарського суду, або виконавчого напису нотаріусів у встановленому порядку, якщо інше не передбачено цим Законом чи договором.

Реалізація заставленого майна здійснюється шляхом його продажу на аукціонах (публічних торгах), у тому числі у формі електронних торгів, якщо інше не передбачено договором, а державних підприємств та відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації, всі акції яких перебувають у державній власності, - виключно з аукціонів (публічних торгів).

Якщо перший аукціон (публічні торги) оголошено таким, що не відбувся, проводиться наступний аукціон. Початковою ціною другого і наступних аукціонів вважається ціна, зменшена на 30 відсотків по відношенню до початкової ціни попереднього аукціону.

Якщо другий і наступні аукціони (публічні торги) оголошені такими, що не відбулися, заставодержатель має право залишити заставлене майно за собою за початковою ціною, яка була

запропонована на останньому аукціоні (публічних торгах). У разі якщо застагодержатель відмовився залишити заставлене майно за собою, це майно реалізується у встановленому порядку, якщо інше не передбачено договором

Розглянувши у відкритому судовому засіданні заяву публічного акціонерного товариства комерційний банк «ПриватБанк» про перегляд ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 вересня 2012 року у справі за позовом публічного акціонерного товариства комерційний банк «ПриватБанк» до ОСОБА_1 про звернення стягнення на предмет застави, встановив наступне: у червні 2011 року публічне акціонерне товариство комерційний банк «ПриватБанк» (далі - ПАТ КБ «ПриватБанк») звернулося до суду з зазначеним позовом, посилаючись на те, що 12 лютого 2008 року між банком та ОСОБА_1 укладено кредитно-заставний договір, за умовами якого банк зобов'язується надати позичальникові кредит у розмірі 12 516 (дванадцять тисяч п'ятсот шістнадцять) доларів США 85 центів зі сплатою відсотків за користування кредитом у розмірі 13, 32 % на рік на суму залишку заборгованості за кредитом з кінцевим терміном повернення 11 лютого 2015 року, а позичальник зобов'язується прийняти та повернути кредит і сплатити проценти за його користування. Пунктом 2.2 кредитно-заставного договору передбачено, що для забезпечення і своєчасного виконання позичальником зобов'язань за договором позичальник надає банку в заставу автомобіль марки «ЗАЗ-Lanos», який йому належить на праві власності. У порушення умов договору та вимог закону відповідач зобов'язання за договором не виконав, у зв'язку з чим станом на 10 червня 2011 року заборгованість за кредитом складає 22 479 (двадцять дві тисячі чотириста сімдесят дев'ять) доларів США 15 центів, а також не передав в заклад банку предмет застави. Ураховуючи викладене,

ПАТ КБ «ПриватБанк» просило задовольнити їх позовні вимоги й звернути стягнення на предмет застави – автомобіль, марки «ЗАЗ-Lanos», шляхом продажу автомобіля банком з укладанням від імені відповідача договору купівлі-продажу будь-яким способом з іншою особою – покупцем, зі зняттям автомобіля з обліку в органах ДАІ України, а також наданням банку всіх повноважень, необхідних для здійснення продажу, а також зобов'язати відповідача передати банку технічний паспорт та ключі від предмета застави, а у разі втрати чи пошкодження технічного паспорта – зобов'язати Миколаївський відділ ДАІ відновити втрачені документи.

Рішенням Центрального районного суду м. Миколаєва від 27 березня 2012 року, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду Миколаївської області від 23 травня 2012 року, позовні вимоги ПАТ КБ «ПриватБанк» задоволено частково; звернуто стягнення на користь ПАТ КБ «ПриватБанк» на предмет застави за кредитно-заставним договором від 12 лютого 2008 року.

У жовтні 2012 року до Верховного Суду України звернувся ПАТ КБ «ПриватБанк» із заявою про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 вересня 2012 року, посилаючись на неоднакове застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, унаслідок чого ухвалено різні за змістом судові рішення в подібних правовідносинах.

У зв'язку із цим ПАТ КБ «ПриватБанк» просить скасувати ухвалу колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 вересня 2012 року і ухвалити рішення про задоволення позову в повному обсязі.

Установлено, що на підставі кредитно-заставного договору від

12 лютого 2008 року ОСОБА_1 отримав кредит у розмірі 12 516 (дванадцять тисяч п'ятсот шістнадцять) доларів США 85 центів зі сплатою відсотків за користування кредитом у розмірі 13, 32 % на рік на суму залишку заборгованості за кредитом з кінцевим терміном повернення 11 лютого 2015 року.

У зв'язку з порушенням відповідачем зобов'язань за кредитним договором станом на 10 червня 2011 року заборгованість за кредитом складала 22 479 (двадцять дві тисячі чотириста сімдесят дев'ять) доларів США 15 центів.

У рахунок забезпечення і своєчасного виконання позичальником зобов'язань за договором ОСОБА_1 відповідно до пункту 2.2 кредитно-заставного договору надано банку в заставу автомобіль марки «АЗ-Ланос», який належить відповідачу на праві власності.

Задовольняючи частково позовні вимоги ПАТ КБ «ПриватБанк» й звертаючи стягнення на предмет застави шляхом проведення прилюдних торгів, суди першої та апеляційної інстанцій, з якими погодився і суд касаційної інстанції, виходили з того, що оскільки обраний банком спосіб звернення стягнення на заставне майно, а саме продаж автомобіля з укладенням від імені відповідача договору купівлі-продажу будь-яким способом з іншою особою-покупцем, не передбачений ні нормами закону, ні умовами договору, то звернення стягнення на предмет застави повинно здійснюватися шляхом продажу заставного майна з публічних торгів, що передбачено договором застави.

ПАТ КБ «ПриватБанк» зазначає, що суд касаційної інстанції під час розгляду справи неоднаково застосував одні й ті самі норми матеріального права у подібних правовідносинах і дійшов протилежного висновку, покладеного в основу цього судового рішення.

Судовою палатою у цивільних справах Верховного Суду України

встановлено неоднакове застосування статей 25, 26 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», статті 20 Закону України «Про заставу», що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Ураховуючи викладене, ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 вересня 2012 року не може залишатися в силі, а підлягає скасуванню на підставі пункту 1 статті 355 ЦПК України з направленням справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Керуючись статтями 355, 360 - 3, 360 - 4 ЦПК України, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України постановила: Заяву публічного акціонерного товариства комерційний банк «ПриватБанк» задовольнити частково [46].

Відповідно до ст. 28 ЗУ «Про заставу» застава припиняється:

- з припиненням забезпеченого заставою зобов'язання;
- в разі загибелі заставленого майна;
- в разі придбання заставодержателем права власності на заставлене майно;
- в разі примусового продажу заставленого майна;
- при закінченні терміну дії права, що складає предмет застави;
- в інших випадках припинення зобов'язань, установлених законом.

3.3. Класифікація застави в цивільному праві України

Як зазначає О.С. Кізлова необхідність видової класифікації застави визначається такими обставинами:

1) вона може бути використана в правозастосовчій діяльності з укладання конкретних договорів;

2) запропонована класифікація може бути використана для нормотворчості й нормативного регулювання;

3) дозволяє врахувати особливості основних видів предмета дослідження, які необхідні при науковому розгляді.

На думку автора, було б доцільно класифікувати заставу таким чином:

1) за підставами виникнення застави: за договором, законом або рішенням суду;

2) за правом володіння заставленим майном: іпотеку – заставу нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи, і заклад – заставу рухомого майна, яке передається у володіння заставодержателя або за його наказом – у володіння третій особі;

3) за предметом застави: заклад – застава рухомого майна, іпотека нерухомого майна та іпотека рухомого майна [25, с. 20-21]

У даній роботі ми детальніше розглянемо два види застави: іпотеку та заклад.

Іпотека

Як різновид застави застава нерухомості є одним із найбільш ефективних способів забезпечення зобов'язань з огляду на відносну стабільність у використанні землі та будівель і споруд, а також характеру прав на нерухомість.

Відповідно до ст. 575 ЦК України іпотекою є застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи. Більш розширене визначення іпотеки запропоноване ЗУ «Про іпотеку», відповідно до ст. 1 якого іпотека - вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в

разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому цим Законом.

При іпотеці, боржник не позбавляється можливості користуватися заставленою річчю, тим більше, що надання боржнику такої можливості полегшує йому виконання зобов'язання.

Висока цінність нерухомого майна як предмета іпотеки полягає в стійкості цін на нього, з тенденцією до підвищення, а також можливості отримати досить надійну та оперативну інформацію про його індивідуальні характеристики, які розкривають багато в чому справжнє фінансове становище позичальника.

Законодавство України визначає такі форми (види) іпотеки:

- звичайна іпотека — передавання в іпотеку одного об'єкта нерухомого майна;
- об'єднана іпотека — одночасне передавання в іпотеку двох або більше об'єктів нерухомого майна;
- спільна іпотека — передавання в іпотеку двох або більше об'єктів нерухомого майна, які належать на правах власності різним особам;
- майнова порука — передавання в іпотеку нерухомого майна, яке належить на правах власності третій особі (майновому поручителеві);
- умовна іпотека — коли іпотечний договір набирає чинності з початку й до кінця виконання передбаченої ним умови.

Іпотеку також поділяють на:

- а) договірну (умови якої впливають з іпотечного договору);
- б) законну;

в) судову.

Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про іпотеку» іпотека виникає на підставі договору, закону або рішення суду. До іпотеки, яка виникає на підставі закону або рішення суду, застосовуються правила щодо іпотеки, яка виникає на підставі договору, якщо інше не встановлено законом.

Законодавець окреслює коло суб'єктів правовідносин, пов'язаних з іпотекою, виділяючи:

а) іпотекодавця — особу, яка передає в іпотеку земельну ділянку (нерухоме майно) для забезпечення виконання власного зобов'язання або зобов'язання іншої особи перед іпотекодержателем;

б) майнового поручителя — особу, яка передає в іпотеку земельну ділянку (нерухоме майно) для забезпечення виконання зобов'язання іншої особи-боржника;

в) іпотекодержателя — кредитора за основним зобов'язанням;

г) боржника-іпотекодавця або іншу особу, відповідальну перед іпотекодержателем за виконання основного зобов'язання.

Взаємні права і обов'язки іпотекодавця та іпотекодержателя виникають з моменту державної реєстрації іпотеки відповідно до закону.

Предметом іпотеки може бути один або декілька об'єктів нерухомого майна за таких умов:

1) належить іпотекодавцю на праві власності або на праві господарського відання, де іпотекодавець - державне або комунальне підприємство, установа чи організація.

2) може бути відчужене іпотекодавцем і на нього може бути звернено стягнення.

3) зареєстровано як окремий виділений у натурі об'єкт права власності.

Предметом іпотеки не можуть бути:

- об'єкти державної власності, які занесені або підлягають занесенню в Державний реєстр культурного або національного спадку;
- об'єкти, що знаходяться в комунальній або державній власності і не підлягають приватизації [21, с. 106].

За рахунок предмета іпотеки іпотекодержатель має право задовольнити свою вимогу за основним зобов'язанням у повному обсязі або в частині, встановленій іпотечним договором, що визначена на час виконання цієї вимоги, включаючи сплату процентів, неустойки, основної суми боргу та будь-якого збільшення цієї суми, яке було прямо передбачене умовами договору, що обумовлює основне зобов'язання.

Якщо вимога за основним зобов'язанням підлягає виконанню у грошовій формі, розмір цієї вимоги визначається на підставі іпотечного договору або договору, що обумовлює основне зобов'язання, у чітко встановленій сумі чи шляхом надання критеріїв, які дозволяють встановити розмір цієї вимоги на конкретний час протягом строку дії основного зобов'язання.

Якщо інше не встановлено законом або іпотечним договором, іпотекою також забезпечуються вимоги іпотекодержателя щодо відшкодування:

- витрат, пов'язаних з пред'явленням вимоги за основним зобов'язанням і зверненням стягнення на предмет іпотеки;
- витрат на утримання і збереження предмета іпотеки;
- витрат на страхування предмета іпотеки;
- збитків, завданих порушенням основного зобов'язання чи умов іпотечного договору.

На даний час досить актуальним є питання іпотечних кредитів. За умов отримання іпотечного кредиту, предметом іпотеки можуть бути:

- - земельна ділянка;
- - житловий будинок;
- - квартира;
- - частина житлового будинку (за умови виділення в натурі);
- - садовий чи дачний будинок;
- - гараж;
- - інша будівля чи споруда;
- - а також майнові права на об'єкти незавершеного будівництва (при купівлі житла на первинному ринку).

Як вже зазначалось, предметом іпотеки можуть бути земельні ділянки, що належать особам на праві приватної власності, і багаторічні насадження. Незважаючи на пріоритетне закріплення ЗК України можливості застави земельних ділянок, цей законодавчий акт містить норми, що унеможливають використання ділянок сільськогосподарського призначення як предмета іпотеки. ЗК України та ЗУ «Про іпотеку» розширили право іпотеки земельних ділянок не лише за об'єктним, а й за суб'єктним складом. Відповідно до ст. 133 ЗК України у заставу можуть передаватися земельні ділянки, які належать на праві власності не тільки громадянам, але й юридичним особам. Державу у правовідносинах заставодавця (позичальник) і заставодержателя (кредитор) представляють органи законодавчої та виконавчої влади [25, с. 25].

Відносини між кредитором і боржником з приводу застави нерухомого майна оформляються договором. Іпотечний договір укладається між одним або декількома іпотекодавцями та іпотекодержателем у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Вимоги до змісту даного договору визначаються ЗУ «Про іпотеку».

Іпотека припиняється у разі:

- 1) припинення основного зобов'язання або закінчення строку дії іпотечного договору;
- 2) реалізації предмета іпотеки відповідно до цього Закону;
- 3) набуття іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки;
- 4) визнання іпотечного договору недійсним;
- 5) знищення (втрати) переданої в іпотеку будівлі (споруди), якщо іпотекодавець не відновив її. Якщо предметом іпотечного договору є земельна ділянка і розташована на ній будівля (споруда), в разі знищення (втрати) будівлі (споруди) іпотека земельної ділянки не припиняється;
- 6) з інших підстав, передбачених цим Законом.

Наступні іпотеки припиняються внаслідок звернення стягнення за попередньою іпотекою.

Відомості про припинення іпотеки підлягають державній реєстрації у встановленому законодавством порядку.

Заклад.

Відповідно до ст. 575 ЦК України закладом є застава рухомого майна, що передається у володіння заставодержателя або за його наказом - у володіння третій особі.

Критеріями виокремлення даного виду застави є предмет, на який встановлюється забезпечення, це – рухоме майно, тому, перш за все, досліджується питання щодо особливостей розрізнення понять рухомого і нерухомого майна, яке існує у сучасних правових системах, та право володіння заставленим майном. Ч. 2 ст.181 ЦК України відносить до рухомого майна речі, які можна вільно переміщувати у просторі [25, с. 21].

Залежно від способу передачі в заставу рухомого майна визначається і зміст заставного правовідношення. Рухомі речі

приймаються в заставу двома способами: з передачею заставленого майна заставодержателю (заклад) і без передачі заставленого майна заставодержателю.

У сучасному цивільному полі перевага закладу полягає в тому, що він, як правило, надає кредиторіві право володіння річчю, отже, встановлює безпосереднє та виключне панування над нею. Заставодержатель одержує реальне речове забезпечення, оскільки він, маючи свій інтерес та владу, що надана йому власником, має право розпорядитися предметом закладу і найчастіше незалежно від волі власника.

При заставі заставодержатель стає володільцем заставленого майна, але власником залишається сам заставодавець. Разом з тим заклад вимагає виведення майна з обороту, внаслідок чого боржник позбавляється можливості користуватися заставленою річчю. Заставодержатель не може використовувати і отримувати вигоду з речі, що знаходиться у нього в заставі без згоди на те заставодавця.

Заклад формує основу реалізації такого принципу заставного права як спеціальність. Знаходження речі у банку-заставодержателя служить для третіх осіб доказом існування застави на цю річ. З цієї причини законодавство деяких країн не встановлює обов'язковість укладення договору застави у письмовій формі. Наприклад, законодавство США розглядаючи дотримання письмової форми договору як доказ для підтвердження факту укладення угоди, не вимагає письмової форми щодо договору про заставу майна, переданого кредиторю [15, с. 154].

За угодою заставодержателя із заставодавцем предмет застави може бути залишено у заставодавця під замком заставодержателя (тверда заставка). Індивідуально визначена річ може бути залишена у заставодавця з накладенням знаків, які засвідчують заставу.

Заставодержатель, якщо інше не передбачено договором, зобов'язаний:

- вживати заходів, необхідних для збереження предмета закладу;
- у випадках, коли це передбачено договором, одержувати з предмета закладу доход в інтересах заставодавця;
- регулярно надсилати заставодавцю звіт про користування предметом закладу, якщо користування ним допускається відповідно до частини першої статті 46 цього Закону;
- страхувати предмет закладу в обсязі його вартості за рахунок та в інтересах заставодавця;
- сплачувати податки та збори, пов'язані з володінням заставленою річчю, за рахунок заставодавця;
- належним чином утримувати предмет закладу, нести відповідальність за нього у випадках, коли немає доказів, що втрата, пошкодження або загибель закладу сталися не з його вини;
- негайно повідомляти заставодавця про виникнення загрози загибелі чи пошкодження предмета закладу;
- негайно повертати предмет закладу після виконання заставодавцем або третьою особою забезпеченого закладом зобов'язання.

Заставодержатель має право користуватися предметом закладу, якщо це передбачено договором. Набуті ним доходи спрямовуються на покриття витрат на утримання предмета закладу, а також зараховуються в рахунок погашення процентів по боргу, забезпеченому закладом зобов'язань чи самого боргу.

Якщо виникає загроза загибелі, пошкодження чи зменшення вартості предмета закладу не з вини заставодержателя, він має право

вимагати заміни предмета закладу, а при відмові заставодавця виконати цю вимогу - достроково звернути стягнення на предмет закладу.

Охороняючи при закладі рухомого майна інтереси заставодержателя, чинне законодавство про заставу закріплює гранично широке коло повноважень заставодержателя, при цьому сильно обмежуючи права користування і розпорядження заставодавця переданим в заставу майном.

На практиці, банки надають перевагу закладу перед іншим видам застави рухомого майна. Це пояснюється деякими моментами, пов'язаними з легкістю в доведенні банком свого заставного права, з економією часу і матеріальних витрат з доставки та здійснення продажу предмета застави, в порівнянні з залишеним у заставодавця майном. До того ж таким чином буде гарантована безпека предмета застави, а заставодавець буде поставлений у скрутне становище, в плані подальшого обтяження майна та його продажу.

Найбільш простим способом передачі майна в заставу є фізична передача майна заставодержателю. Речі, які зберігають свою природу стійко, і при цьому не втрачають своєї економічної цінності, можуть бути закладені в банку шляхом їх передачі. Для банку як заставодержателя в цьому випадку підходить лише транспортабельне і малогабаритне майно, яке могло б бути збереженими в сейфі банку. Банки з рухомого майна більш охоче приймають товари, оргтехніку, цінні папери, ювелірні вироби. Навпаки, товари в обороті та переробці, наприклад, не можуть зберегти свою економічну цінність, якщо їх закладуть в банк з позбавленням володіння тих осіб, яким ці товари належать на праві власності і повного господарського відання.

З іншого боку, деякі види майна вимагають спеціальних умов зберігання. Щоб майно зберегло свої фізико-хімічні, естетичні, і прикладні якості заставодержатель повинен забезпечити його

приміщенням на складі та охороною. Але ці заходи неминуче спричинять значні грошові витрати. Крім цього, заклад невігідний в більшості випадків, і для заставодавця, бо він позбавляє його можливості користуватися річчю. Вибуття речі з фактичного володіння заставодавця може негативно вплинути на його майновий стан і, як наслідок, на долю основного зобов'язання. Це особливо актуально при отриманні споживчого кредиту. Аналогічна ситуація виникає і в тому випадку, коли закладається виробниче обладнання. Перебуваючи в роботі, воно може бути джерелом прибутку. Але, у відриві від всього технологічного ланцюжка його цінність може бути нульовою. Крім того, витрати на демонтаж технологічного обладнання та накладні витрати виявляються дуже високими.

Законодавством США передбачені випадки, коли річ не передається кредитору, але разом з тим вона визнається знаходитися в заставі. Перший з них стосується випадку, коли річ знаходиться у зберігача на товарному складі. Другим випадком є знаходження речі у агента заставодержателя, який здійснює її тримання в інтересах кредитора. В обох випадках боржник позбавлений можливості володіти і розпоряджатися закладеною річчю і дають іншим кредиторам повідомлення, що майно є предметом застави. Агент в силу існуючих з заставодержателем правовідносин є залежною від нього особою. Тому сам факт знаходження майна у агента заставодержателя дає адекватну інформацію про заставу майна третім особам [15, с. 159].

Відповідно до ст. 48 ЗУ «Про заставу» за втрату або недостачу предмета закладу заставодержатель несе відповідальність у розмірі вартості втраченого майна, а за пошкодження предмета закладу - в розмірі суми, на яку знизилась вартість заставленого майна.

Заставодержатель зобов'язаний відшкодувати заставодавцю всі заподіяні втратою, недостачею чи пошкодженням предмета закладу збитки в повному обсязі, якщо це передбачено законом чи договором.

Заставодержатель відповідає за втрату, недостачу чи пошкодження предмета закладу, якщо він не доведе, що втрата, недостача чи пошкодження сталися не з його вини.

Якщо заставодержателем є ломбард або інша організація, для якої надання кредитів громадянам під заклад є предметом її діяльності, звільнення від відповідальності може мати місце лише за умови, що заставодержатель має докази, що втрата, недостача чи пошкодження предмета закладу сталися внаслідок непереборної сили.

Висновки до Розділу 3

Заставою може бути забезпечена будь-яка дійсна існуюча або майбутня вимога, що не суперечить законодавству України, зокрема така, що випливає з договору позики, кредиту, купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажу тощо.

Предметом застави може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення. Предметом застави може бути майно, яке заставодавець набуде після виникнення застави (майбутній урожай, приплід худоби тощо).

Застава може виникати на підставі договору або закону. Договір застави повинен бути укладений у письмовій формі. У договорі повинно бути чітко визначено істотні умови, а також права та обов'язки сторін.

Застава поділяється на види за наступними критеріями:

1) за підставами виникнення застави: за договором, законом або рішенням суду;

2) за правом володіння заставленим майном: іпотеку – заставу нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи, і заклад – заставу рухомого майна, яке передається у володіння заставодержателя або за його наказом – у володіння третій особі;

3) за предметом застави: заклад – застава рухомого майна, іпотека нерухомого майна та іпотека рухомого майна.

ВИСНОВКИ

В результаті написання дипломної роботи на тему: «Застава як вид забезпечення виконання договірних зобов'язань» автором зроблено наступні висновки:

4. Види забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань – це спеціальні додаткові правові міри, які стабілізують договірні відносини і спрямовані на захист інтересів їх сторін.

5. Метою будь-якого виду забезпечення зобов'язання є спонукання боржника виконати зобов'язання належним чином. Тому від оптимального вибору кредитором виду забезпечення зобов'язання багато в чому буде залежати і поведінка боржника.

6. Використання видів забезпечення виконання зобов'язань:

- призводить до появи акцесорного зобов'язання;
- передбачає можливість настання майнових наслідків;
- майнові наслідки можуть наступити тільки у випадку порушення боржником основного зобов'язання;
- до порушення вид забезпечення зобов'язання проявляє себе або як стимулювання боржника до виконання, або як надання кредитором впевненості у тому, що порушення зобов'язання не призведе до погіршення його майнового стану.

7. Застава як вид забезпечення виконання зобов'язань пройшла тривалий шлях свого розвитку. Перші згадки про даний інститут мали місце у римському приватному праві, яке не тільки виробило визначення даного поняття, але й розмежувало певні її види.

У зв'язку зі зміною соціально-економічного становища держав, розвитку правових норм змінювалось розуміння інституту застави, її кваліфікаційні характеристики.

8. Заставне право істотно відрізняється від речових прав на чужі речі, до яких відносять його більшість прихильників речово-правової концепції. Речові права на чуже майно, як правило, надають право користування чужою річчю, вилучення з неї плодів, інших вигод, дають часткове панування над чужими майном.

9. Заставне правовідношення має свої особливості, оскільки застагодержатель наділяється щодо предмета застави правомочностями, характерними для суб'єкта звичайних речових прав.

Принципова відмінність між заставним правовідношенням і речовим правовідношенням полягає в наступному. По-перше, застава не має на меті ні володіння річчю, ні користування нею. По-друге, сторони заставного правовідношення можуть передбачити в договорі застави право користування застагодержателем заставленим майном. Але дане володіння не є наслідком виняткової і незалежної влади, якою наділяється володілець речового права. Така влада відсутня у застагодержателя.

10. Заставою може бути забезпечена будь-яка дійсна існуюча або майбутня вимога, що не суперечить законодавству України, зокрема така, що впливає з договору позики, кредиту, купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажу тощо.

11. Предметом застави може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене застагодавцем і на яке може бути звернене стягнення. Предметом застави може бути майно, яке застагодавець набуде після виникнення застави (майбутній урожай, приплід худоби тощо).

12. Застава може виникати на підставі договору або закону. Договір застави повинен бути укладений у письмовій формі. Для того, щоб договір застави вважався укладеним, сторонам необхідно досягти згоди зі всіх істотних умов договору. Загалом істотними умовами договору є

предмет застави і його оцінка; сутність, розмір і термін виконання зобов'язання; умови про те, в якій із сторін, заставодавця або заставодержателя знаходиться закладене майно.

9. Застава поділяється на види за наступними критеріями:

1) за підставами виникнення застави: за договором, законом або рішенням суду;

2) за правом володіння заставленим майном: іпотеку – заставу нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи, і заклад – заставу рухомого майна, яке передається у володіння заставодержателя або за його наказом – у володіння третій особі;

3) за предметом застави: заклад – застава рухомого майна, іпотека нерухомого майна та іпотека рухомого майна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України[Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
2. Земельний кодекс України[Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
3. Закон України «Про заставу» від 02.10.1992 р. (з наст. змінами): [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
4. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2003 р. (з наст. змінами): [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
5. Беліков О. Забезпечення виконання зобов'язань, як обов'язкова умова виконання господарських договорів / О. Беліков // Юридичний журнал. – 2004. - № 8. – С. 27-30.
6. Белов В.А. Поручительство. Опыт теоретической конструкции и обобщение арбитражной практики / В.А. Белов. - М.: ЮрИнфоР, 1998
7. Боднар Т.В. Деякі питання забезпечення виконання зобов'язань / Т.В. Боднар // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2002. – № 2. – С. 43-47.
8. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения: Изд. 2-е. - М.: Статут, 2002. – 848 с.
9. Васильев Е. А., Зайцева В. В. Гражданское и торговое право капиталистических государств: Учебник - М.: Международные отношения, 1993
10. Голубева Н.Ю. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання: монографія / Н.Ю. Голубева. – О.: Фенікс, 2013. – 642 с.
11. Гонгало Б.М. Учение об обеспечении обязательств: вопросы теории и практики / Б.М. Гонгало. – М.: Статут, 2002. – 222 с.

- 12.Гражданское право: В 2 т. Том II. Полутом I / Под ред. Е. А. Суханова. – М.: БЕК, 2004. – 704 с.
- 13.Гражданское право. Учебник. Часть 1. Издание третье переработанное, дополненное. /Под ред., Ю.К. Толстого, А.П. Сергеева. -М.:Издательство ТЕИС, 1996. – 552 с.
- 14.Гриджук Д.М., Олійник В.О. Забезпечення кредитних зобов'язань у діяльності банків. – К.: Істина, 2001
- 15.Дешцэрэнгийн Батчимэг Залог как способ обеспечения кредитных обязательств: Дис. ... канд.. юрид. наук. – Томск, 1999.
- 16.Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова та ін..; за ред. О.В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.
- 17.Журавель А.В. Проблеми визначення іпотеки як виду застави, або способу забезпечення виконання зобов'язань / А.В. Журавель [Електронний ресурс]: Режим доступу // <http://www.apdp.in.ua>
- 18.Залесский В. В. Основные институты гражданского права зарубежных стран. (Сравнительно-правовое исследование). - М.: 1999.
- 19.Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібник для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів / За ред.О.В. Дзери; Київський національний ун-т ім. Т.Г.Шевченка. – Стереотип. Вид. – К.: Юрінком Інтер, 2000
- 20.Ігнатенко В. Договірні та позадоговірні зобов'язання / В. Ігнатенко // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - № 11. – С. 9.
- 21.Іпотека – аналіз, коментарі, практика застосування. - Х.: Страйд, 2006.-634 с.
- 22.Иоффе О С Обязательственное право / О.С. Иоффе. - М., 1975. – 880 с.

23. Касап В.М. Майновий поручитель як суб'єкт виконання зобов'язання / В.М. Касап // Університетські наукові записки. – 2015. - № 55. – С. 59-65.
24. Києвець О. В. Договірне право України: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2008. – 456 с.
25. Кізлова О.С. Застава в цивільному праві України (концептуальні засади та правова природа) / О.С. Кізлова: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук – Одеса, 2011. – 38 с.
26. Кізлова О.С. Основні етапи формування інституту застави в праві України / О.С. Кізлова // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 7. – С. 73-77.
27. Кізлова О.С. Функції застави у цивільному праві / О.С. Кізлова [Електронний ресурс]: Режим доступу // <http://www.apdp.in.ua/>
28. Кізлова О.С. Договір застави за цивільним законодавством України. Основні положення та правове регулювання / О.С. Кізлова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2012. - № 4. – С. 54-59.
29. Кізлова О.С. Питання загальних положень забезпечуваних зобов'язань / О.С. Кізлова // Часопис цивілістики. – 2014. – Вип. 16. – С. 14-18.
30. Коцюруба О. Історико-правовий аналіз становлення сучасного інституту іпотеки / О. Коцюруба [Електронний ресурс]: Режим доступу // <http://repository.vsau.org/getfile/2217.pdf>
31. Кубара У.М. Правова природа заставних відносин / У.М. Кубара // ФП. – 2012. - № 3. – С. 343-350.
32. Кулинич П. Іпотека в Україні: на шляху з минулого в майбут- не // Українське комерційне право. 2002. - №2. - с. 3-13

33. Леонова Л.С. Історія становлення інституту застави в цивільному праві / Л.С. Леонова // Наукові записки. – Юридичні науки. - 2006. Том 53. – С. 118-121.
34. Луць В.В. Контракти у підприємницькій діяльності: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 560 с.
35. Майданик Р. Угоди РЕПО (цивільно-правова характеристика) // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - №2 . – С. 21-22.
36. Майкут Х.В. Інститут забезпечення зобов'язань на українських землях за Литовськими статутами / Х.В. Майкут [Електронний ресурс]: Режим доступу // <http://www.kul.kiev.ua>
37. Майорова Е.И., Пивульский В.К. Гражданское право. – М., 2000. – 230с.
38. Макаренко Г.В. Завдаток як спосіб забезпечення зобов'язань / Г.В. Макаренко: Дис. ... канд. юрид. наук. – Одеса, 2008. – 210 с.
39. Мейер Д.И. Русское гражданское право. – М., 2000
40. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. – 2-е вид., перероб. і доп. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – Т. II. – 1088 с.
41. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: [В 4 т.] / А.Г. Ярема, В.Я. Карабань, В.В. Кривенко, В.Г. Ротань. – Т.2. – К.: А.С.К.; Севастополь: Ін-т юридичних досліджень, 2004. – 864 с.
42. Новицкий И. Б., Перетерский И. С. Римское частное право: Учебник.- М.: Юриспруденция, 1999
43. Орач Є. М., Тищик Б. Й. Основи римського приватного права,- К.: Юрінком Інтер, 2000
44. Підпригора О. А. Основи римського приватного права: підручник. – К.: Вища школа, 1995.

45. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. – М.: Статут, 1998.
46. Постановва Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 6 березня 2013 року по справі 6-10цс13 [Електронний ресурс]: www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/
47. Пучковська І.Й. Щодо застосування терміну «майновий поручитель» / І.Й. Пучковська [Електронний ресурс]: Режим доступу <http://www.reallook.com.ua/>
48. Сарбаш С. Способы обеспечения исполнения обязательств / С. Сарбаш // Хозяйство и право. – 1995. - № 11. – С. 110-117.
49. Селивановский А. Обеспечение исполнения обязательств на финансовых рынках / А. Селивановский // Хозяйство и право. – 2006. - № 2. – С. 44-45.
50. Синайский В.И. Русское гражданское право. Т. 1. Общая часть и вещное право. - Киев, 1914
51. Соколянський Д.В. Нові способи забезпечення виконання зобов'язань у цивільному законодавстві України / Д.В. Соколянський // Актуальні проблеми політики. – Одеса, 2006. – С. 475-476.
52. Хаметов Р., Миронова О. Обеспечение исполнения обязательств: договорные способы // Российская юстиция. – 1996. - № 5. – С. 18-20.
53. Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право. – К...: А.С.К., 202. – 832 с.
54. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / Д.В. Боброва, О.В. Дзера, А.С. Довгерт та інш.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. Т.1. – К.: Юрінком Інтер, 2002

55. Цивільне право України Академічний курс: У двох томах / За заг. ред. Я.М. Шевченко. – Т. 1. Загальна частина. – К.: «Видавничий дім «Ін Юре», 2006. – 520 с.
56. Цивільний кодекс України: Коментар / За заг ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко. – Одеса: Юридична література, 2003. – 1080 с.
57. Чопко Ю. Забезпечення виконання зобов'язань / Ю. Чопко [Електронний ресурс]: Режим доступу // <http://www.justinian.com.ua>
58. Шевалевская О.О. Сущность и виды способов обеспечения исполнения обязательств / О.О. Шевалевская // Современное право. – 2006. - № 6. – С. 28-32.
59. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. 11-е издание. – Т.1. – М.: Издание Бр. Башмаковых, 1914.– 483 с.
60. Шишка О.Р. Легальне поняття застави у цивільному праві / О.Р. Шишка // Збірник наукових праць Міжрегіональної фінансово-юридичної академії (економіка, право). – 2011. - № 1. – С. 185-192.
61. Шість надійних способів захисту в договірних відносинах: неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава, притримання / С. Кирилов, С. Новиков, А. Риндя, Л. Солошенко. – Х.: Фактор, 2007. – 176 с.